شورا

عـــدد ٢٣ * سنه ١٩١٠

محرّری: رضاالدین بن فخرالدین
ناشرلری: محمد شاکر و محمد ذاکر رامیفلر

مندرجه‌سی:

غراف لیف نیقولایوِیچ طالستوی بتون دنیانڭ بیوك ادیب و فیلسوفلرندن.
استقبال. نور علی زاده غیاث‌الدین حسنی.
حکمت اسلامیه VI. عبدالقیوم بهمانی.
بزنڭ تل (حسن‌افندیگه جواب) هادی آطلاسف.
الڭ الوغ ترك ـ تاتار داهیسینه یادکار. ع.ف.
اوبالر و قورغانلر. حنیف ویسی. ح. مقصودف.
علم کلام درسلری خصوصنده. (حسن‌افندیگه) ذاکر القادری.
اورطه آسیاده ایسکی آثار نفیسه. ع. ف.
افیون حقنده. (ابراهیم میرزا تیریغولف درسی). ع.م.
تربیه و تعلیم. «تبصرة» احمدجان مصطفی. «تعلیم» معلم یوسف شرقی. «علم حال درسی» (ترکچه‌دن ترجمه) ع.
مراسله و مخابره. استرلیتاماق، قراسنی اوفیمسکی، خیوه، قزباجار، پیروفسق، غولجه، قاپال، المت ولودزادن.
تقریض. عملی علم حال، اسامی کتب، معلم صرف لسان‌العرب، احمد بای، عربی املا قاعده‌لری، ترکی خطبه‌لر.
ادبیات. «یالغزلقده» ع. د.
اشعار. چداملق هم تله‌ك، کوز، ۷نچی نویابر، قوشلرغه، کوڭلیمه، ایر یاخود ایرلك، اوله‌رگه یاتقان آنا.
حکایه. «قویاش قاراب طورا ایدی» ش. ك.
لطائف.

حرمتلو اوقوچیلرغه مراجعت.

یوغالمق وتلف اولمقدن امین اولسون ایچون دیه اوچونچی جلد «آثار» مسوده‌سینی الوغ کتبخانه لردن برینه بیارر ایچون حاضرلندیکمنی بیلوب بعض بر غیرتلی ذاتلر: «بویله ایتمك موافق دگل، بز اوز آرامزده آقچه جیوشوب اوز مصرفمز ایله باصدره‌مز» دیدیلر وبو کوندن چاره‌سینه کردیلر. غیر محسوب بر مانع ظهور ایتماسه انشاء الله تیزدن باصلور.

الك باشده ۱۲۹۱ - ۱۸۷۴ ده وفات اولان شیخ علی‌توننتاری حضرتلری ترجمه‌سی یازلمش وآندن صوڭ وفات نوبتلری ایله اوزمزگه معلوم اولان ذاتلر درج ایدلمشلردر. کتابنڭ حجمی مساعده ایتسه اوشبو یللرده وفات اولان ذاتلر هم بوجلدکه کررلر ناکاه پك زورغه کیتمك لازم کلسه البته مقدمراك ییللرده توقتالور.

یوقاریده مذکور اولان ۱۸۷۴ نچی تاریخدن صوڭ وفات اولان عالملر، دین وملت یولنده قلملری یا که لسانلری ویاخود بایلق وآقچه‌لری ایله خدمت ایدوچیلرنڭ (کرك ایرلر وکرك خاتونلردن اولسون) ترجمه‌لرینی یازوب بیاروچیلر اولسه ممنونلك ایله قبول اولنور ووفات ییللری نوبتی ایله درج ایدلنور لر. چیتدن یازلنوب بیارلمش بویله ترجمهٔ حاللرنڭ بزم ایلکدن یازمش اولدیغمز نرسه‌لرنی دخی‌ده تفصیل وتصحیح یا که درستلکلرینی تأکید قیلور ایچون زور فائده‌سی اولور.

کتاب، کیله‌چك محرم باشلرنده باصلا باشلا- نورغه فرض قیلندیغی ایچون بو طوغروده اولان مکتوبلر ومعلومات اوشبو ۱۹۱۰ نچی یل ۲۰ نچی دیکابردن صوڭغه قالمازغه تیوشلی.

بو یرده شونی ایتوب کیتسه‌ك شاید ضرر اولماز: بو کتاب، صاتوب کسب قیلمق قصدی ایله دگل بلکه بر قدر اولسه‌ده نسخه‌سینی کوبایتمك نیتی ایله‌گنه باصلنه‌چقدر. شونڭ ایچون صاتلق نسخه‌سی غایت آز وشول نسبتده حقی قیمت اولور.

رضاء الدین بن فخر الدین

۲۸ نچی نویابر ۱۹۱۰ سنه. اورنبورغ.

تاتارچه توگل، تورکیچه.

محترم «شورا» مجموعه‌سی محرری جنابلری!

مینم شو کچکنه التماسمی «شورا» نڭ قابینه درج ایتوب قویوگزنی اوتنه‌من.

ایسکی زمانلرده‌غی یازوچیلرغه، سوزده یوق. اولرنڭ خدای روحلرن شاد قلسون. بو زمانده‌غی یازوچیلرنڭ کوبلری اوزلرن «تاتار»، سوزلرن «تاتارچه» ساناب ماتاشالر. اوزلرنچه: روسیه‌ده‌غی یگرمی میلیون مسلماننی «تاتار ملتی» دیب یورگزه- لر. ۳۰ الفبا، ٤۱ تجوید اوستینه ۲۹ تاریخ انبیا قوشوب شوگه «تاتار ادبیاتی» دیب آت قویالر. کشی‌نڭ آوزینه قاپقا، قولینه قاراول بولور حال یوق. نیچك بله- شولای یازادر.

«شورا» اداره‌سی بلتر شاو تورکیچه بر مقاله یازوغه اونده‌دی. یازدیلر. شول مقاله‌لر باری برگه قوشلوب «تل یاریشی مجموعه‌سی» آتی‌اوزره باصلوب چقدیلر. بومجموعه‌نڭ اعلانی تورلی تورلی بلیغ ترکیبلر ایله باصلادر. اعلانده «۷۰ دن آرتق تاتارچه یازلغان سوزلر» دیوله‌در. مین بوسوزگه اره‌نجیمن. چونکه، مین هم ایکی مقاله یازسه‌مده «تاتارچه» توگل، بلکه تورکیچه ایدیلر.

مین اوزم هم «تاتار» توگل من، بلکه «تورك اوغلو» من. همده اوشبو دنیاده، یعنی قویاش تیره‌سنده سیر قلوچی توغز سیاره‌نڭ بری بولغان «جیر» یوزنده «تاتار» آتلی بر ملت باردر دیه اعتقاد قلمایمن. مقاله یازوچیلر تله‌سه‌لر نه اشلر. اما مینم مقاله‌لرمنی «تاتارچه» دیه کورمه‌گز.

«۷۰ مقاله تاتارچه، ایکی مقاله تورکیچه» دیوگه البتة کونمه‌س سز. ایندی «تاتار» سوزندن آیرلماو مطلقا لازم بولسه مینکی‌لرنی قوشوب صانا- ماغای سزلر.

کتاب یازوچیلر بارسونلر، «تاتار» بولسون لر. اما مین همده اون توغز میلیونده، توغز یوز توقسان توغز مکده، توغز یوز کشی «تورکی» بولامز. والسلام.

تل یاریشی مجموعه‌سیغه سوز یازوچیلرنڭ «بری».

شرق کتابخانه‌سی

صاحبی: احمد اسحاقی

اورسق شهرنده

سنه تأسیسی ۱۹۰۶

Адресъ: *Орскъ*, Оренбург. губ.

Ахмеду Исхакову.

« شرق کتابخانه سی » نده مصر - استانبول - هند - بیروت مطبوعاتی کلیتلی صورتده موجود در.

مکتب ومدرسه‌لر ایچون هر فندن، هر تورلی درس کتابلری، کوبلب آلغوچیلرغه غایت آرزان بها ایله کوندرلمکده در.

مفصل « اسامی الکتب » بوش یبارلور.

زادانکه‌سز نالوژ ایله یبارلماس. بر سپارش (زاکاز) نڭ دورتدن بری قدر زادانکه یباریلورگه تیوشلی. پوچته مصارفی آلوچیدن.

محترم امامل‌رمز دقتنه!

یاشلر قویلور ایچون

میترقه دفترندن سؤیدینیه بیرورگه فورماسی دوخاونی صابرانیه طرفندن باصالوب تصدیق ایدلگان میتریچسکی اسپرافکه هم سیمینی وپیسکه بلانقه‌لری باصلوب چقدی.

بهالری: یوز دانه‌سی ۵۰ ق. پوچته مصرفی ایله ۸۵ ق. نالوژ ایله ۱ صوم.

آدرس: Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ“

« وقت » مطبعه‌سنده

هرتورلی کتابلر، خط و اسچوط بلانقه‌لری، کانۋیرتلر، طوی وضیافت ایچون زاپیسکه‌لر، تبریك هم ویزیت کارتوچکه‌لری نفیس وگوزل روشده اشلنه‌در. چیتدن صوراتوچیلرغه تیز مدتده اشله‌نوب یبارله‌در.

آدرس:

Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ“

« کریموف، حسینوف و شرکاسی » نڭ کتاب مغازینلری اورنبورغده هم اوفاده.

مصردن یاڭی کیلگان کتابلر:

	بهاسی
ثمار القلوب	۲ صوم ۲۵ تین
شرح التنویر	۱ « ۵۰ »
غریب القرآن	— « ۵۰ »
کشف الاسرار	۳ « ۵۰ »
اخبار العلماء باخبار الحکماء	۱ « ۲۵ »
الریاض النضره فی مناقب العشره	۲ « ۲۰ »
الوجیز فی فقه امام الشافعی	۱ « ۸۰ »
منازل السائرین	— « ۵ »
المستقبل للاسلام	— « ۲۵ »
الدر المکنون فی الصنایع والفنون	۱ « ۸۰ »
التربیة الحدیثة	۱ « ۸۰ »
دیوان الشماخ	— « ۵۰ »
تحفة الرائر	۳ « ۲۰ »
جواب اهل العلم والایمان	— « ۸۰ »
اطباق الذهب	— « ۶۰ »
الافلاق	— « ۳۰ »

السعادة الابدیه فی الشریعة الاسلامیة	۱ صوم ۲۰ تین
کتاب اعجب العجب	— « ۷۰ »
الدین فی النظر العقل الصحیح	— « ۵۰ »
القسطاس المستقیم	— « ۳۵ »
الاسلام روح المدنیة	— « ۸۵ »
الدرة الفاخرة فی کشف علوم الاخرة	— « ۲۰ »
رسالة الغفران	۱ « ۸۰ »
الورد کرومر والاسلام	— « ٤ »
المرأة المسلمة	— « ۸۰ »
خمس رسائل نادرة	— « ۳۰ »
الاحکام الشرعیة	— « ٤۰ »
المعلقات السبع	— « ۲۰ »
الاسلام والنصرانیة	— « ۱۵ »
مصباح الظلام	۱ « ۵۰ »
تأسیس النظر	— « ۶۰ »
رسالة التوحید (محمد عبده)	— « ۶۰ »

برمقدار زادانکه یبه‌رلسه قالغانی نالوژ ایله. زادانکه‌گه آقچه‌اورنینه پوچته مارکه‌سیده مقبول یبه‌رورا. خودلری آلوچیدن.

آدریس: Оренбургъ, یا که Уфа, Т-ву Каримовъ, Хусаиновъ и К-о.

«وقت» اداره خانه‌سینڭ اوز مطبعه‌سنده نفیس روشده اعلا کاغدگه باصلوب چقغان توبانده‌گی اثرلر اداره‌ده هم مشهور کتابچیلرده صاتلمقده‌در. اداره‌دن یوزلب آلوچیلرغه مخصوص اسکیدکه قیلنور. آدرس: Оренбургъ, редакція газ. „ВАКТЪ“

«محمد علیه السلام»

معتبر اصللردن آلنوب یازلمش بو اثر مکتب بالالرینه درس ایتوب اوقوتورغه هم مطالعه ایچون موافقدر. حقی ۲۰ تین، پوچته یله ۲٤ تین

«تاریخ اسلام»

ابتدائی و رشدی مکتبلرده اوقوتمق ایچون استانبولده مکتب سلطانی مأذونلرندن عثمان افندی جلیللر طرفندن آچیق ترکی تلنده یازلمش بو اثر، ایکنچی مرتبه باصلوب چیقدی. حقی ۱۸ تین، پوچته ایله ۲۲ تین.

«کتب سته و مؤلفلری»

حدیث و سنت عالملری قاشنده «کتب سته» دیه مشهور اولان حدیث کتابلری و آنلرنڭ مؤلفلری حقنده یازلمش بر رساله‌در. ۱۲٦ بیتدن عبارت اولان بو رساله‌نڭ حقی ٤٥ تین.

«رحمت الهیه»

بو اثر، موسی افندی طرفندن قوزغاتلمش «رحمت الهیه» مسئله‌سی حقنده ابن القیم حضرتلرینڭ «حادی الارواح» نام اثرنڭ اولان بر فصلینڭ ترجمه‌سندن عبارتدر. ایکنچی مرتبه باصلدی حقی ۱۰ تین، پوچته ایله ۱۲ تین.

«جغرافیای عمرانی»

غیمناریه و ریالنی مکتبلرده اوقوتولا طورغان درس کتابلرندن آلوب ترتیب ایدلمش بو اثرنڭ تلی آچیق، افاده‌سی ینگل، مکتبلرده درس قیلوب اوقوتورغه مناسبدر. مرتبلری فاتح کریموف ایله نورالدین آغه‌یفدر. حقی ۳۰ تین، پوچته ایله ۳٦ تین.

«ترویسکی علماسی و اصول جدیده»

اصول جدیده ایله بالالر اوقوتمق شرعا وعقلا درست ایدیکی حقنده، شیخ زین‌الله نقشبندی حضرتلری هم برابر اولندیغی حالده ترویسکی علماسینڭ اعلام نامه و عموی نصیحتلریندن عبارت بر اثردر. ایکنچی مرتبه باصلدی. حقی ۵ ق.

«اویغه کیلگان فکرلرم»

غزته وژورناللرده اونکون قلمی ایله مشهور عمر القراشی افندینڭ ٤۹ صحیفه‌لی بو اثری «وقت» اداره‌سی طرفندن باصلوب چقدی. حقی ۱۲ ق پوچطه ایله ۱٦ ق.

«تل یاریشی»

یتمش دن زیاده اهل قلم طرفندن حکایه هم مقاله روشنده یازلغان بو اثرده اونودلغان یا که یوغالغان چن ترک سوزلرینڭ کوبسی جیولغاندر. اوشبو ۱۹۵ صحیفه‌لك اثر، گوزل روشده باصیلدی. حقی ۷۵ تین، پوچته ایله ۸۵ تین.

«بالالر اچون واق حکایه‌لر»

باشقا تللردن کوچرلوب ترتیب ایتلگان بر اثردر. مرتبی دردمند. حقی ۱۲ تین، پوچته ایله ۱٦ تین.

«باصلماغان شعرلر»

اوتوز قدر ذاتلرنڭ شعرلرندن نمونه‌لر جیولوب باصلمش شعر مجموعه‌سیدر. حقی ۲۰ تین، پوچته‌ایله ۲٤ تین.

«دورت کون»

روسلرنڭ مشهور ادیبلرندن ۋ. غارشین اثری بولوب، ر. رقیبف طرفندن ترجمه قیلنمشدر. بو رساله‌ده محاربه‌ده یارالانمش بر صالداتنڭ اوزی اوتردیکی تورك صالداتی یاننده دورت کون عذابلانوب یاطدیغی و شو اثناده‌گی احوال روحیه‌سی ـ حسیاتی تصویر قیلنمشدر. بهاسی ۸ ق، پوچطه ایله ۱۰ تیندر.

«قوزغونلر اویاسنده»

شاخته‌ده‌غی مسلمان اشچیلر طورمشینه دائر شریف افندی کمال قلمی ایله یازلمش عبرتلی بر حکایه‌در. بهاسی ۱۲ تین، پوچته ایله ۱٤ تین.

«احمد بای»

مشهور احمد بای حسینوف ترجمهٔ حالی حقنده یازلمش بر اثردر. حقی ۲۵ تین، پوچته ایله ۲۹ تین!

Оренбургъ тип. газ. „Вактъ“

سنه ۳ عدد ۲۳

شورا

۱۲ ذوالحجه سنه ۱۳۲۸ — ۱ دیکابر ۱۹۱۰ سنه

مشهور آدملر والوغ حادثه‌لر

غراف لیف نیقولایۋیچ طالستوی

۷ نچی نویابرده «آستاپوۋا» نام کچکنه‌گنه بر تیمر یول استانساسنده، بتون دنیانڭ بیوك ادیب وفیلسوفلرندن غراف طالستوی وفات ایتدی. دنیاغه بو قدر تأثیر ایتکان و اوز عمرنده اسمی بونڭ قدر زور شهرت طابقان و احترام ایتلگان بر آدمنڭ دنیاغه کیلوی نادر واقعه‌لردندر.

غراف لیف طالستوی ادبیاتده‌گی قوتی، هر صنف خلقنڭ احوال روحیه‌سی ایله معیشتن درست وماطور تصویرده مثلسز درجه‌ده یوقاری طوره ایدی. لکن آنڭ الوغلغی بیگره‌ك فلسفه‌سی ایله‌در. فلسفه‌سی توبلی، فکرلرنده اچکی اختلاف قطعیا طابلمی، بتون دنیا خلقن بر تیگز کوروب سویه، وجدان ایله عموم فائده‌سن هر نرسه‌دن آلغه قویا، وآنلر یولنده قطعیا ریاالنمی؛ اچی ایله طشی بر بولا ایدی.

طالستوی ملیت قصولرینه اڭ زور دشمان ایدی. حکایه، مقاله وخطلرنده بو حقده خیلی نرسه‌لر یازدی، اوزینڭ هیچ بر ملت اهلی بولماینچه فقط «انسان» ایدیکینی اعلان ایتدی. شول سببلی اول، بیوك فیلسوف وموراليست (اخلاق اویره توچی) وادیبدن طش، افکار عمومیه قاشنده بیوك و مؤثر سوزلی حامی صانالورلقدر. چیت مملکتلرده مثلا: انگلتره، گیرمانیا کبیلرده ضیالیلر عادتده طار ملتچی بولغانده، روس ضیالیلرینڭ کوبسی ایده‌آلیست وقوسموپولیت (مساوات عمومیه طرفدارلری) بولولرنده طالستوی اثرلرینڭ کوب قاتنشی بارلق معلومدر.

غراف طالستوی‌نڭ نسبی: معلوم اولدیغینه کوره، غراف طالستوی‌نڭ اڭ یراق بابالرندن «ایندریس» اصل نمسه بولوب ۱۳۵۳ نچی یلده کوچوب روسیه‌نڭ چیرنیغوف شهرینه کیلمش وپراواصلاویه‌گه کروب «لیونتی» آتالمشدر. آنڭ بالاسی‌نڭ حفیدی آندری مسکاوگه کیلگان وبیوك کناز واسیلی تومنی طرفندن «طالستوی» لقبینی آلمشدر.

ایندریس‌دن ۱۵ نچی بوون توبه‌نده‌گی پیتر طالستوی، ایمپراطور بیوك پیترغه، صوڭره خاتونی یقاترینا‌غه خدمت ایتوب «غراف» لق آلغان، صوڭره اوغلی ایوان ایله برگه ایکنچی پیترنڭ غضبینه اوغراب بحر ابیض‌ده‌غی صالاویس مناسترنده حبس اولنمشدر.

ایوان اوغلی آندری‌نڭ بالاسی «ایلیا» قزانده گوبیرناتور بولوب طورغان. آنڭ اوغلی نیقولای، فیلسوف طالستوی‌نڭ آتاسیدر.

نیقولای طالستوی ۱۷۹۷ ده طوغدی و آتا ـ آناسنه قاریشوب عسکرگه خدمت که کردی. ۱۸۱۲-۱۸۱۴ لرده ناپالیون ایله صوغشلرغه اشتراك ایتدی؛ لکن هیچ بروگه فائده‌سز یرگه یوز مڭلرچه قانلر تو ـ گولگانلگنی، نه قدر مالالر أرەم ایتلگانلکنی کوروب عسکرلکدن کوڭلی صووندی، استعفا ایتوب آول اشلری ایله مشغول بولدی. اوقومشلی، فوق العاده یومشاق طبیعتلی، اوزینڭ قللرینه (کریستیا ـ نلرینه) هیچ وقت قول ایله حکم ایتدرمی طورغان کشـی ایدی. آنڭ حقنده لیف نیقولایؤیچ بویله أیتەدر:

« بوش وقتلرنده بالالرنی جیوب کتاب اوقی ایدی؛ تاریخ وعلوم طبیعیه حقنده، فرانسوز ادبیاتنه تعلقلی کوب کتاب جیدی. حاضرگی معناسـی ایله لیبیرال بولماسەده ۱۸۱۳ – ۱۴ – ۱۵ نچی یللرده‌غی بیوك آدملرنڭ کوبسی کبی، ایمپراطور برنچی آلیکساندرنڭ صـوڭ زماننده‌ده، برنچی نیقولای زماننده‌ده حکومت خدمتنده بولونی اوزینڭ شانینه لائق طابمادی » دیەدر.

حسرتلی وتیرەن کوزلی نیقولای ایلیچ بالالرن بیك سویه، هر وقت یانلرینه کروب سویه، سویلـ شه، آنلرنڭ اوقولرینه، عقللی سوزلرینه چیکدن طش شادلانا ایدی. آتالرندن کوب میراث، لکن میراثدن کوبرەك بورچ قالغان ایدی؛ فقط زمانی‌نڭ الڭ بای مأمورلرندن گینیرال کناز ۋالقونسکی‌نڭ ماریه نام قزن آلوب آنڭ ایمینیه ـ سنده راحت راحت کیچندی. غراف لیف طولستوی بر اثرنده آناسی حقنده: «آنی بیك سـویه ایدم، لکن سویووم نه قدر قوتلی ایدیکنی اول اولگانچه بلمه‌گان ایدم» دیدر. زمانینڭ علماسندن صانالورلق گینیرال والقونسکی بردن بر قزینڭ «باشقه قز کبی گنه» بولوون تلەمیچه آنڭ تربیه‌سنه بیك کوب اجتهاد صرف ایتدی. ماریا کیاوگه چققانده مکمل روشـده موزیقادن طش، دورت تلده سویلەشه ویازیشا بل، زماننده قزلر ایچون کرکلی صانالماغان کوب فنلردن بهره‌مند ایدی.

آنڭ ۱۶ یاشـنده یازغان خطلرندوق عقللی، جدی، صاف کوڭللی ایدیکی بلنوب طورادر. آنڭ بیك یاخشی شعرلری ونصیحتلری باردر. لیف طولستوی اوزآناسن، «نه قدر آچووی کیلسه‌ده طیولا، اوزی قزارا، قاچوب جلی، لکن قطعیا قاطی سوز ایتمی؛ اول یامان وقاطی سوز بلمی ایدی» دیدر. اول علمی و آكلاوی ایله زمانی خاتونلرندن کوب یوقاری طورسه‌ده بونڭ ایله افتخار ایتمه‌مش، بلکه بونی باشقه‌لرغه سیزدرمه‌سکه طرشمشدر.

ماریا ایرده ۹ یل طورغاچ بر نیچه بالا (بو جملەدن، یاش بارملق لیف نیقولایۋیچنی) یتیم قالدرمشدر. یتیم طالستوی اوزینڭ یراق آپاسی یرغولسقایا تربیه سنده اوسدی. طالستوی‌ده‌غی ناموس، حر فکر و بالالرغه محبت آتاسندن سرایت ایتکان ایسه، هر کمگه محبت ایله قاراو اوشبو مربیه‌سـندن، طوری سوزلیلك و ثبات آنی اوقوتقان ره سسل نام نمسه‌دن آلنمشدر. بو اوچ کشینڭ غراف طالستوی‌غه یاخشی تأثیرلری شول قدر زور بولمشدرکه، طولستوی رومانلرنده‌غی الڭ یاخشی تیپلر آنلرغه قاراوب یاصالمشدر.

لیف ۹ یاشنده ایکن آتاسی اولدی. طالستوی‌ده آتاسینڭ طوناسی غرافینه اوستین ساکین قولنده قالدی. بو مارجا فوق‌العاده دیندار بولوب بتون ملکن محتاجلرغه طاراتا ایدی. اول طولستوی‌غه دیندارلق روحی بیردی. ۱۸۴۱ نچی یلده اول‌ده اولگاچ ۱۳ ـ یاشار طالستوی قزان آلپاوتی یوشقوۋا قولنده قالدی. طالستوی لر بونده ۵ یل طوردیلر. ۱۸۴۲ ده لیف طالستوی عرب، ترك وتاتار تللرن اوقورغه کر ـ یشوب ۱۸۴۴ ده بیك قیونلق ایله امتحان طـوتوب قزان دارالفنونی‌نڭ السنهٔ شرقیه شعبه‌سنه کردی.

آخری وار.

ع. ف.

مقاله‌لر:

استقبال!

(عینا)

بر ملت بر قوم که، استقبالنی آتیسنی دوشونماز، بلکه حالیله محیطیله حسب حالنی ایدر، مطلقا او ملت اوقوم، بر اضمحلاله، بر مهلکه‌یه یوارلنمقله و سورونمکله دیمکدر. بر ملت دگل بلکه بر شخص یارین نه اوله‌چغنی و نه یاپه‌چغنی دوشونمازسه و فردای آینده سی استکمال اسبابنی تهیی ایتمزسه او شخصك اهمیت انسانیه‌سی پك محدود قالور. ایشته، بز مسلمانلرك بوکون دوشدیکمز ورطهٔ فلاکت، یوارلندقده اولدیغمز دورهٔ انحطاط؛ هپ اوشعشعه‌دار ماضیمزده کچیردیکمز تفکرات وتأملات مستقبلدن آزاده اولان ادوار سیئه‌نك نتیجهٔ طبیعیه‌سیدر. بز، معاشر اسلام وقتیله غم آتی، اندیشهٔ استقبالده بولنمش اولسه ایدك البته بوکون بو صحنهٔ فجیعه زاردن کندیمزی مبرا بولمش اولور ایدك. فقط هیهاتکه ماضی و مضارعمز صرف کندی شخصمز ایله طلوع و غروب ایتمش، بر تحسسات استقبالیه نسیمی وجدان قلبمزدن هبوب ایده‌رك تحریکاتده بولنمه‌مشدر.

ایشته او ماضیی مامضامز بوکون بزه بر چوق عبر مؤثره‌یی محتوی دروس قیمتدار براقمشدر. بز او ماضیی مشعشعی، او اسلاف محترمی تخطر ایتدیکمز وقت، بر صدای هاتفی: «ای او ماضی و اسلافك احفادی اولان اسلام! سن، نفسکدن، شخصکدن، حالکدن، موقعکدن اول احفادیکی دوشون! بتون موجودیتکی استقبال و آتی ایچون حصر ایت! زیرا، سنك قالدیغك بو ایام ظلام هپ اسلافکك غم آتیدن معرا کچیردیکاری اعصارك تحفهٔ زهرناکیدر» دیه وجدان قلبی تارمار ایدییور.

بنائ علیه بز بوکون یالکز شخصمزی، نفسمزی دوشومیه‌رك استقبالی غوغای آتییده دوشونه‌لم. بالخاصه آرامده جریان ایتمکده اولان بر طاقم احوالات مؤسفه‌نك اوکنی آلالمکه بر کون استقبالمز ایچون بر ضرر ایراث ایتماسون! بو کون طوغریدن طوغری روحمزه دها صحیحی روح اسلامیته تماس اینمکده اولان وقوعات مؤسفه‌نك ازاله‌سی ایچون تسریع حرکتده بوله‌لمکه بر کون بر وخامت غیر منتظره قارشوسنده بولنمیه‌لم.

چونکه بز ارباب ایمان، بونچه ذلتك، بونچه فلاکتك تمادی توالیسندن آنجق استقبالی، آتیی دوشونمکله و او استقبالی تهیی ایتمکله تسلی یاب اورز. بز فوز، فلاحمزی یالکز استقبالك کوریورز. اقبال ایچون یشایورز. اگر استقبال اولمامش اولسه ایدی بزم ایچون بو حیات الیمك لزومی قالمازدی. جب ذوالانتقامك بزه بخش ایده‌چکی آتیی مشعشعی، اقبال ایچون بز معاشر اسلام اوامر جلیلهٔ ربانیه وتعلیمات نبویه اوزرینه اتفاق، اتحاد ایده‌لم. بو مسلك اساسیمز اوزرینه یکوجود اوله‌رق حرکت ایلم. شو مسلك مقدسی هر درلو سؤ تفهمات، تعاتدن آزاده، وارسته بر عروة الوثقی بیله‌لم.

چونکه بو مقدس دینمز بزی سیلاب وحشتدن، ظ جهلدن قورتاردیغی کبی مطلقا بر کون معروض قیغمز شو پریشان ادوارمزدنده ساحهٔ سلامته ره‌چقدر. بونی هپمز قطعی اوله‌رق اعتقاد ایتملییز. قنه‌دن کیزلیه‌لم نه‌دن اعتراف ایتمیه‌لم: استقبال اسلامچه پك بیوك علاقه‌سی بولنان بو اعتقاد، ـ صورت قطعیه و عمومیه‌ده میدان بوله‌مامشدر. اصه قسم منوره‌مزچه بر مباینت افکار حاصل مشدر. اوت؛ نجات اسلام، استقبال اسلام،

دین مبینه تمسکله وجود پذیر اوله‌جق فکری، برقسم کنجلریمزچه، متفکرینمزچه، منورینمزچه قبول اولنمه‌مشدر.

ایشته سرا وارتأمل، تفکر اولان حالمز واستقبالمزچه بر طاقم هرج، مرجلر حصوله کتوره‌جك اولان اوطاعمز بوراسیدر. بویله بر فکرك توسیع دائره ایتمس بز مسلمانلرك فوز و فلاح مستقبله‌مزی دائما تهدیدده بولندرر. فقط بویله واضح، آچق بر حقیقت، نه‌دن مباینت افکاره سببیت ویرمشدر، نه‌دن تشتت امتی موجب اولمشدر.

فقط بو حقیقت، هیچ بر وقت اختلاف کار، تشتت امته سببیت ویرمه‌مشدر و ویرمه‌یه چکدر. بو حقیقتی هر مسلماننك صمیم قلبنده جایگیر بولندیغنی ناصیهٔ درخشاننده اوقویه بیلیرسکز. فقط، تأسف اوورکه رؤسای دین طرفندن کوریلن تعصبات مفرطانه احوالات ظاهر پرستانه اوقلوب امته جایگیر بولنان اعتقادات محسنه‌یی تزلزله اوغراتمشدر. حبه‌یی قبه، ذره‌یی کره اوله‌رق تلقی، و بویله‌جه حدسز حسابسز تکفیر، تلعینلر نتیجه‌سی اولان هر تشتت، هر اختلاف حصول بولمشدر. انتاج ایله‌چگی نتایج مهمهٔ استالیه درپیش خاطر اولنمیه‌رق رؤسای دین طرفندن‌نك کبی بر چوق خطالر وقوع بولمش وکتلهٔ امی تزلزلاته اوغراتمشدر. عالم اسلامك بویله پریشان اوله‌رق قالمسنه و ایادی اعدایه مسلط اولمسنه، ملت اسلامیه‌نك اخلالنه یکدیگریمزه روا کورمز تکفیرات، تلعیناتك پك بیوك یاردمی اولمشدر. بصه ترقی وتعالی اسلامیه‌یه اولان ضربهٔ فجیعه‌سی، اتك خاطرینه کلدکچه چکرلری پارچه پارچه اولیورمله اتحاد اسلامی وجود ناپزیر بر حاله کتورمز. آرامزده القا ایتدیکی بغض، عداوت، اقوام ملفهٔ اسلامیه‌یی دگل، قوملری، عشیرتلری، عائلی یکدیکرندن جدا ایتمشدر. معاذالله! اگر بو امر بویله‌جه دوام ایده‌جك اولورسه عالم اسلامی‌بیوك تهلکه‌یه معروض برافمش اولورز. با خصوصل ازمنه، تبدل افکاری موجب اولدیغندن بین الام بر چوق حادثاتك میدان ایتمسی احتمالدن پك بعید دگلدر. بویله منافرت متوالیه‌نك عاقبتی وخیم اولدیغنه تاریخ شاهدیمزدر. مدنیت، بشریتی بر چوق فلاکتلره سوق ایتمشدر. کرك اسلامیتك و کرك شریعتك کچرمش و کچرمکده اولدیغی وقوعات مدنیه‌دن عبرت آلملییزکه استقبالمزی هر درلو مصیبتلردن آزاده بولندرالم.

ایشته دون یانی باشمزده بتون صفحاتنی تدقیق ایده‌رك کچیردیکمز پورتکیزلیلرك تبدلات فکریه و حسیه‌لری بزه غایت واضح عبرتلر بخش ایتمشدر. عرب و اسلام قانلریله پرورده اولان او دیندار متعصب پورتکیز احفادی نه یاپیور؟ اصلاح مملکت نامنه یاپدیغی برنجی اجرائتی نه‌در؟ اوته‌دن بری تلعین، تکفیرلری و افاروزلریله مملکتی، قومیتی تهدیدده بولنان رؤسای روحانیه‌یی مملکتندن طرد ایتمك دگلمیدر؟ کلیسا، مناسترلری بر عبادتخانه دگلده بر مجمع، بر تیاتر، بر ده‌پو اوله‌رق طانیمش دگلمیدر؟ مراکز روحانیه ایله قطع مناسبات ایتمك دگلمیدر؟

بوندن بر عصر مقدم او دیندار پورتکیزلیلر بو کونگی اجرائتلرینی رؤیالرنده کورمش اولسه‌لر ایدی استغفاری ایچون یتمش مرتبه پاپاسك آیاقلری آلتنده سجده ایدرلردی. دها بیلمم نه‌لر یاپارلردی. فقط، بو کون مدنیتك تعلیمات وجدان خراشنی تقدیس ایده‌رك بر کونلر منسوبیتله مفتخر بولندقلری دینی ایاقلر آلتنه آلدیلر، اربابنی مملکتدن طرد و اخراجنه قدر جسارتیاب اولدیلر.

پورتکیزلیلری بو قدر اجرائته مجبور ایدن اسباب نه ایدی؟ عجبا منسوب بولندقلری دینك باطل اولدیغنی آکلادقلرندن، هدایت ربانیه‌یه مظهریتیاب اولدقلرندنمی بو اجرائتده بولندیلر؟ خیر!

پورتکیزلیلری بو اجرائته سائق، هیچ شبهه یوقکه رؤسای دین طرفندن ایدیلن ارتکابات، هرشیده اولان مداخلهٔ تعصبات، کیفی اوله‌رق اورته‌یه آتیلن تلعینات، تکفیراتدر. قومیتی، حال افتراقه دوشورملریدر.

حالبوکه منسوب اولدقلری دینڭ اساسی بوزوق و چورك اولدیغی خاطرلرینه بیله کلمه‌مشدر.

الحمد لله ثم الحمد لله، منسوبیتیله بتون جهانه، بتون ذوی‌الادیانه مباهی و مفتخر بولندیغمز دین مبین اسلامکه، کافهٔ تعلیمات و قوانینی پیشرو و مدنیت بشردر، هر درلو تحریفات تخریباتدن مبرا و معلادر، دگل بو کونگی مدنیت سقیمه، قرغنجی عصر مدنیتی چکرسه‌ده قطعیاً مخالف مدنیت برتك قوانینی بولنمیه‌چغی وارستهٔ بیاندر. الی یوم القیام احکام عالیه و مدنیه‌سیله ابدیدر، سرمدیدر. پیرولرینی دائما ترقی و تعالی ایتدرر. هر درلو مستولیاتدن تخلیص ایتدرر. بویله بر دینڭ سالکلرینی هیچ بر قوت تجزی ایتدیره‌ماز.

فقط، کوڭل ایسترکه بویله بر دین ایله مشرف و مکرم بولنانلرڭ کرك روحانی و کرك جسمانی برایز، بر اثر برافه چق‌لکه‌لری، شائبه‌لری بولنماسون. محضا ترقی و تعالی بشریته خادم اولان بر دینڭ اربابی هر درلو تلعینات و تکفیراتدن معرا، مبرا اوله‌رق مجادلهٔ حیاتیه‌سنی کچیرسون.

روسیه اهالی اسلامیه‌سنڭ بیوك بحراننه، مسلمانلرڭ ترقی و تعالی‌دن اغماض عین ایتملرینه، بر چوق حقسز مجادله‌لرینه سببیت ویرن تلعین و تکفیرلر، بز مسلمانلرده قطعیاً اولماسون. بخارا علماسنڭ، ترقی پرورانی معارفپرورانی وار قوتلریله محو، مضمحل ایتمیه چالشمالری و منورین اسلامیه‌نڭ کفرینه بیگلرچه اصلسز، اساسسز فتوالر حاضرلمه‌لری، بز مسلمانلرده قطعیاً اولماسون!

چونکه دینمز بونڭ کبی هر درلو احوال سقیمه‌دن آزاده اولان دین محمدیدر. فقط مع‌الاسف علمانڭ منورینمزه، متفکرینمزه، ترقی پرورانمزه قارشو کوسترمکده اولدقلری من غیر حد اولان حرکتلری، قومیت، ملیت آراسنده زرع ایتمکده اولدقلری تخم مباینت استقبالمزچه هیچ بر وقت فال خیر اوله‌ماز. چونکه علمانڭ ترقی، تعالی اسلامیه قارشو بویله‌چه هیچ تدقیقسز دین نامندن حرکات ممانعتکارانه‌ده بولنملری بالعکس ترقی پروران کنجلرڭ قلبلرنده بر برودت وخیمه‌نڭ کوندن کون تزایدندن باشقه بر شی حاصل ایده‌مز. بین‌الاسلام بویله برودتلرڭ حکمفرما اولماسی هیچ بر وقت استقبال اسلام ایچون ایی بر نتیجه ویره‌ماز.

حالبوکه اسلامیتڭ هر درلو موفقیاتی رأس‌کارده علمای ذوی‌الاحترامل‌ر بولنمقلریله حصول بولمشدر. تاریخ اسلامی آراشدریکز، هانکه ترقیات اسلامیه علمادن باشقه، علمادن آزاده اوله‌رق ساحهٔ کائناتده تجلی یاب اولمشدر؟ اسلام خلیفه‌لری، حکمدارلری، مجاهدلری، قوماندانلری خلاصه بتون اعاظم اسلامیه‌نڭ مبدأ حرکاتنی تتبع ایده‌چك اولورسگز مطلقا علمای کرامی رهبر اوله‌رق کوررسگز.

بز معاشر اسلام، علما ایله ظفریاب جهان اولدق، علما ایله هر درلو صفحاتمزی کچیردك، هیچ بر وقت علمادن آیریلمدق. بوندنصگره‌ده کوره‌چکمز هر درلو احوالی ینه علما ایله کوره‌چکمز استقبال‌ده علما ایله حرکت ایده‌چکمز. بناء علیه علمای ذوی‌الاحترام حضراتی‌ده اسلامیتڭ بر عضو مهمی اولان ترقی پروران امتی، بر طاقم سؤ تفهمات نتیجه‌سی اوله‌رق کندیلرندن دلخون ایتمسونلر؛ بین‌الاسلام تکرار بر افتراق مردودڭ حدوثنه سببیت ویرماسونلر. چونکه بو افتراقڭ ازاله و ادامه‌سی بوکون حضرات علما النده‌در.

بتون موجودیتلریله دین، ملت اسلامیه‌نڭ حیثیت و وطن اسلامیه‌نڭ سلامتی و استخلاصی اوغرینه کندیلرینی قربان ایتمش، سلطنتلردن دها معلا بر موقع ممتازده تلقی ایدن، منورینمزه قارشو علمانڭ روا کوردکلری تلعینات و تکفیرات نهایت بولورسه امین اوله‌لمکه دین و دنیاچه ترقی و تعالی بولدی؛ استقبالڭ رفاه، سعادت قاپولری بزه، بز مسلمانلره بوکوندن آچیلمش بولنور. سنه‌لرچه بلکه عصرلرچه صگره واصل اوله‌چغمز ترقی و تعالی‌یه بك آز بر زمان ظرفنده واصل اوله‌چغز. و مدنیت حاضره‌نڭ اقوام بشر اوزرینه چویرمکده اولدیغی فرلداقلردن دائما آزاده و معرا قاله‌چغز.

متفقاً دین مبینه متمسك اولان ملت اسلامیه،

هیچ بر وقت، هیچ بر برده، هیچ بر مدنیتنڭ تحت تحکمنده محکوم و زبون قالماز و قالمیه‌چقدر.

نور علی زاده غیاث‌الدین حسنی. «دارالخلافه».

حکمت اسلامیه.

VI

«خُلق»

خلق: فعلنی هیچ بر مشقت و کوچلاوسز قیلودن عبارت نفسده اولغان بر حالتدر. خلق ایکی نوع اولوب بر نوعسی طبیعی اولور. مثلا انسان، طبعاً آچوچان اولوب، غیر کشی‌گه اثر قیلمازدای بر واقعه بونی، تمام آچولاندرر. و بر آدم، هیچ بر خوف قیلمازدای اورنده، بتونلای یوره‌گی باراورغه یتشور. بعض بر آدم، حتی تبسم ایتمازلك اورنده، قهقهه قوبارر.

خلقنڭ ایکنچی نوعسی: عادتلنمك سببلی حاصل اولور. بر فعل‌گه عادت ایدوب شونی تکرار قیلو برلن خلق بولوب اورلور. خلق حقنده فکرلر مختلف اولوب، بعضیلر خلقنڭ بتونلای طبیعی اولمقن و بعضیلر ایسه بتونلای تعلیمی اولمقنی دعوی ایده‌رلر. لکن حقیقت ایسه خلق تمام طبیعی‌ده دگل تعلیمی‌ده دگل دیمکدن عبارتدر. چونکه: خلق، بتونلای طبیعی اولسه شریعت طرفندن امر بالمعروف و نهی عن المنکر برلن تکلیف ایدلماز ایدی. حکمأدن رواقیون فرقه‌سی: «آدملر هر برسی اصل خلقتنده گوزل خلقلی و یخشی اولوب دنیاغه چیقارلر، صوڭره آدملر آراسینه قاتشدقلرنده یاوز آدملرنڭ مجلسلری اثر ایدوب شول سببلی یاوزلقغه ملکه حاصل قیلورلر. یوقسه هر آدم یاوزلرغه قاتشدرمی تربیه ایدلسه ایدی دنیاده یاوزلر اصلا اولماز ایدی» دیبور.

بعضیلر: «انسان توفراق کبی بر سافل ذاتدن خلق ایدلدیکندن اصل طبیعتلرندوك یاوزلق مرکوز اولور، صوڭندن بعضیسی یخشیلرینه قارشی گوزل تربیه آلسه‌لر و یخشیلر برلن صحبت قیلسه‌لر خلقلرینی اصلاح ایده‌رگه موفق اولورلر» دییورلر.

بو مذهبلر هر ایکیسی صوابدن یراقدر. چونکه: رواقیون دیدکنچه کلیسی یخشی اولوب یاوزلقنی، یاوزلردن غنه آلور اولسه‌لر، شول یاوزلر یاوزلقنی قایدن آلورلر؟ البته طبعاً هر برسی یخشی ایدی. بس اوشبوندن معلوم اولدیکه آدملر کلیسی طبعاً یخشی و کلیسی طبعاً یاوز دگل.

حق مذهب ایسه حکمأدن جالینوس مذهبی اولوب «جالینوس»: «انسانلرنڭ بر نوعسی طبعاً یخشی خلقلی اولوب یاوز خلقنی اصلا قبول قیلمازلر. ایکنچی نوعسی ایسه: طبعاً یاوز خلقلی اُولوب، یخشیلقغه هیچ بر میل قیلمازلر. اما شونلر مابیننده اوچنچی نوع انسانلر اولورکه: طبعاً یخشی‌ده، یمان‌ده دگل بلکه متوسط اولورلر. ایشته اوشبو اوچنچی نوع آدملر یخشی کشیلر برلن مصاحب اولسه‌لر و گوزل بر صورتده تعلیم آلسه‌لر یخشی اولوب کیتارلر. اگر بالعکس گوزل تربیه آلماسه‌لر و یخشی خلقلی آدملر برلن صحبت قیلماسه‌لر بلکه بالعکس یاوزلر برلن مصاحب اولسه‌لر، فائده‌سز یاوز خلقلی بر آدم اولوب یتشورلر. اگر بر آدم گوزل صورتده تربیه ایدلسه، یاوزلره قاتشدرلماسه یخشی آدم اولوی بدیهی اولوب، حتی یرتقچ حیواننی ایبداشلری آراسینه کرتمای، یورتده ابتدن غیر نرسه برلن تربیه ایدلسه قوی کبی یواش بر مخلوق اولوب یرتقچ طبیعتنی تمام اونتور» دیبور.

جالینوس ایسه اوشبو دعواسینی بر آیو بالاسنی یورتقه آلوب فایتوب قویلر آراسنده، ایتدن باشقه رزق برلن تربیه قیلوب اثبات قیلمشدر.

عبد القیوم بهمانی. «جولبات».

بزنڭ تل.

(حسن افندیگه جواب)

ایندی بز حاضر حسن افندینڭ « شورا » نڭ ۲۰ نچی نومیرنده « تل یاریشی مقالەلری حقنده » سرلوحەلی یازدیغی بندندەگی بەرەنگی ایله قارتوب سوزینه کیلیك. حسن علی افندینڭ بەرەنگی ایله قارتوبنی تحقیق لاغان سطرلرینی اوقوغانده « کل کیفم کل ! » کتابنده یازلغان هر مشکل مسئلەگه جواب ویروب طوروچی بر افندی خاطرگه کیلوب، ایرکلی ایرکسز کولدیره.

هر نرسەنڭ تاریخی بولغان کبك بەرەنگی نڭ هم اوزینه کوره تاریخی و بیك قزق ترجمهٔ حالی واردر. بزنڭ مقصود بەرەنگی ترجمهٔ حالی یازو بولماغانلق سببلی بز اول حقده سوزنی اوزونایتورغه اویلامیمز، آلایده مسئله آچیلسون اوچون بیك قصقەغنه بولسەده مقصودغه مقدمه اولاچق سوزلرنی ذکر ایتمی یاراماز. بەرەنگی نڭ ۱۵ نچی عصرلرغه چاقلی آوروپاده اوزی بولماغان کبك آنڭ اسمیده معلوم توگل ایدی. نباتات علماسینڭ تحقیقنه قاراغانده آنڭ وطن اصلیسی جنوبی آمریقادر. آوروپالیلر آمریقانی ضبط ایتکان زمانلرده بەرەنگی، « چیلی » هم « پیرو » مملکتلری اورننده بار بولوب باشقه اورنلرده آزمازغنه طارالغان بولغان.

بەرەنگی نی باشلاب آوروپاغه ایسپانیوللر کیلتروب آنی اوزلرینڭ مملکتلری بولغان اسپانیاده، یات مملکتلردن ایتالیاده طارانقانلر. ۱۶۲۳ نچی یلده والتر رالی اسملی کشی بەرەنگی نی آمریقادن اوچونچی مرتبه آلوب قایتقان. شول زمانلرده (یعنی ۱۷ نچی عصرنڭ اولگی یارتیسنده) بەرەنگی یاوروپاده قارتوفیلی Kartofoli اسمنده یورتلگان. روسچه هم نمسەچه بولغان Картофель شوشی یاوروپاده طارالغان Kartofoli اسمندن آلونغان. روسچه بعض بر لغت کتابلرنده (مثلا Гаекинъ نقنده) قارتوفیل نی نمسەچه دییووی‌ده روسلر ایله نمسەلر آراسنده اورطاق بولغانلقدندر. یوقسه روسچه ایله نمسەچه هر ایکوسی اورطاقلاشوب یاوروپاده طارالغاندن آلونغانلر. ۱٦ نچی هم ۱۷ نچی عصرلرده بەرەنگی روسیەده بولماغان. آنڭ ایڭ اول برنچی اولارق باشلاب روسیەغه کیلوی: ۱۸ نچی عصرنڭ اولنده پیتربورغغه کیلگان. روسیه خلقی آراسنده طارالووی ایسه آنچق ۱۹ نچی عصردەغنه. دیمککه روسیه خلقی آراسینه طارالودن ایکی یوز یل چاماسی، پیتربورغغه ایڭ اول کیلوندن یوز یل چاماسی مقدم، بەرەنگی یاوروپاده Kartofoli اسمنده جولان ایتکان. واقعده اش شولای بولغانده حسن علی افندینڭ « بەرەنگی » نی « پشکەن صوڭ قاردن یومارلاب یاسالغان توبقه اوخشاب توردیغی اوچون بورونغی بابالریمز قارتوب دیوب آتاغانلر » دییووی بیك ظورجرأتلیلك وشونڭ ایله برابر تاریخ هم لغتغه زور اعتبارسزلقدر. روسلرنڭ Гимназія آتالغان اورتا مکتبلرینی زیملەزییه دییوب یوروچی میشارلر، روسلرنڭ یاوروپاده نیچه عصرلر سیاحت ایتکان سوزنی بوزوب یاصادقلری قارتوفیل سوزینی بوزغانلرده قارتوف دیگانلر. حتی بزنڭ بیلوچه عربلرنڭ بطاطه، ترکلرنڭ پاتانس دیو بەرەنگیگه ویروب یوردیکلری سوزلرده یاوروپادن آلونغان بولورغه تیوش. چونکه بەرەنگی انگلترەده طارالغانده آنکا انگلیزلر Потетесъ دیو اسم ویرگانلر. حسن افندی ناغیده беренги سوزینی تحقیقلاب: « توبراق اچنك اوسه طورغان یمشلردن برسی آمریقادن « بەهرەڭ » یارتی آتاسی آرقلی کیلترلدیکی مناسبت ایله بەرەنگی آتالمشدر. روسلرده ه ایله ڭ حرفلری بوقلغندن беренги دیمشلر » دی.

حسن افندینڭ « بەهرەڭ » دن مرادی سیبریا ایله آمریقا آراسندەغی ترکچه بهرنڭ روسچه Берингъ بوغازی آتالغان بوغاز یانندەغی آتاو بولسه، حسن افندی بو سوزنك هم ئلله نیچه طابوشماق

وئلل نیچه خطا سویله‌گان بولا. زیرا، برنچی: بهرنك،
بوغازی آرقلی روسیه‌غه بهره‌نگی کیلگانلگی تاریخا
ثابت توگل (احتمال بز بیلمی طورغانمز. لکن
«قایسی تاریخ‌ده آندن کیلدیکی بیان ایدلگان»
دیوکوستروینی رجا ایده‌مز). ایکنچی‌اب: «روسلرده
ه ایله ك حرفلری یوقلغندن беренги دیمشلر»
دیگان جمله‌سنده ئلل نیچه آکلاشلماغان طابوشمق‌لر
وار. چونکه بهرنك بوغازی ایك اول، روسیه خدمتینه
کرگان دانیالی Витусъ Берингъ طرفندن کشف
ایدیلوب شول بوغازغه روسلر طرفندن Беринговъ
проливъ اسمی ویرلگان. مشهور بیرینغ‌نك بیك کوب
زور جفالر کوردکدن صوك ۱۷۴۱ نچی یلده آنده
وفات ایتدیکی آتاوغه هم روسلر О. Б. دیو اسم
ویرگانلر. شول «بیرینغ» سوزی صوکره باشقه
مملکتلرگه طارالوب بارا طورغاچ ترکلرگه هم «بهرنك»
صورتنده باروب کرگان. ایندی شولای بولغانده ه
ایله ك نك روسلرغه نه تعلقی وار؟ ه ایله ك
حرفلری یوقلغندن روسلر беренги دیمشلر دیوده
نه معنی وار؟ طوغروسی Берингъ اسمی (جغرافیا
فنی جهتندن) روسلرغه باشقه ملتلردن کیمه‌ینچه،
بالعکس روسلردن باشقه‌لرغه طارالغان. شونلقدن
آنده ه ایله ك نك یوقلغندن روسلر - غ - ایدوب سویله
دیلر دیورگه هیچ بر اورون یوق. حسن افندینك
«بهره‌ك» دن مرادی مشهور «بهرنك» بوغازی
بولماینچه ایکنچی بوغاز وبناء علیه بهره‌ك آتاوی
دیگانیده ایکنچی آتاو بولسه آنکا بزنك دیه‌چکمز
یوق. لکن بزنك بیلومزچه، وقولمزده‌غی ایك مکمل
فنی لغت کتابلرینه، اوشانداق روسلرنك هرسوزی ضبط
ایدلگان مکمل تللیك‌لرگه (یعنی Пол. рус. орѳ.слов.
لرغه) قاراغانده روس تلنده ایکی е آرقلی
беренги صورتنده یازلغان سوز یوق. شولای بولغانده
беренги بهره‌ك آتاوی آرقلی کیلگانلکدن، بیمش
صورتنده ایکی е آرقلی یازلغان و بناء علیه ئلیگی
مشهور беренги بیمشی‌نك چقغان اورنی بولغان ایکی
е آرقلی یازیلوچی Берегъ آتاوینك فایده ایدیکنی
بیان ایدولرینی حسن افندیدن رجاء ایده‌مز.

نیپتون حکیم‌نك «علم، بحر محیط کبیر حکمنده
بولوب انسان دیگز قریبنده‌غی قرمسقه حکمنده‌در.
قرمسقه‌نك دیگزدن خبری نیچوك بولسه انسان‌نك
«علم» دیگزندن خبری شولایغنه‌در» دیگان
سوزی بولمسه ایدی بز اوزمزچه بدیهی حکمنده
بولغان بو مسئله‌لرده سؤال طرزنده سوز سویله‌مز
ایدك. لکن نیپتون‌نك سوزی انصاف ایله معامله
ایدرگه، بورونفیده‌غیچه «سین بیلمی‌سن مین بلام»
دیبولردن غایت احتراز قیلورغه امر ایده‌در.
شونلقدن علم حرمتینه سؤال طرزنده معامله ایتدك.
جوابچی هم نیپتون‌نی اویلاب اش کورورگه تییوشلیدر.

هادی آطلاسی.

الك الوغ ترك - تاتار داهیسینه یادکار.

ماضیده قهرمان و داهیلری بولوب ده آنلرنی
ایسده طوتقان ملت دنیا یوزندن قطعیا یوغالمیدر.
بر وقت ترکلر طرفندن ایزیلوب بتکان یونان کتوچی
و بالقچیلرینی ینه‌دن حمیتلی بر حکومت تشکیل
ایتدرگان و ترکیه سوداسینك یاریمن اوز قوللرینه
آلدرغان نرسه افلاطونلرنی، سقراط، اسکندررومی
و فیمیستوقل، آربستیدلرنی ایسده طوتولری و
«پارلاق - ماضیسی بولغاننك پارلاق استقبالی بولو،
نیك ممکن بولماسون؟» دیه اجتهادلری‌در.

پارلاق ماضیسی بولماغان ملت ده روح کوتا-
رنکیلگی بولمی، دها طوغروسی بولاده آلمی.
ماضیسز چواش - چیرمشلر، ماضیلرن تمام اونوتقان
باشقردلرده روح توشونکولگی، آلغه امید ایله قاری
آلماولری همه‌سی بوکا دلیلدر.

فیلسوف شهیر جمال‌الدین افغانی حضرتلری:
«بابالری ایله افتخار اینه آلماغان یاکه اینمه‌گان

ملت دنیاده یاشی آلماس » دی ، ایدی .

اوقوچیلر ! استقبالگه امیدگز کیسلگان چاقده دنیانڭ بر باشندن ایکنچیسینه کروان یورتکان ، یوزلی دیگز بویلرندەغی مالنی کیلوب آلوب اسسی عربستانگه ایلتکان ، اثرلری نرویچ‌دەده ، اندلس دەده ، نطای اچلرندەده قالغان ایسکی بلغارلرنی ایسکه آلگز . برنیچه عشیرتدن ، وقتنده یارم دنیانی تترەتکان خانلقلر تشکیل ایتکان چنگیز ، تیمرلنڭ ، محمد فاتح ، نادرشاهلرنی اویلاگز ، بتون بخارا علماسی ، آنڭ مویننی اوستنده قلچ کوتاروب طورغانده ، بر اشارتی ایله تلەسەکمنی اوترتورگه ـ آصدررغه قولندن کیلگان امیرلر حضورنده حقلقنی دعوا ایتکان و مخالفلرینڭ خطالرن کورسانکان ابو النصر القورصاویلرنی ، زماننده حاکم مطلق اورننده یورتلگان قانتون و میرزالرنڭ میرزالقلری ایله تفاخرلرندن اوز آللرنده کولگان جعفر ایشانلرنی ، ترك .. تاتار ملتی‌نڭ یتشدرگان اڭ بیوك فیلسوف ، شاعر و ادیبلرینی صاناب چقگز . بونلرنڭ هیچ بری کوکدن توشمەگانلکنی ، بلکه دالاده قوی کوتوب یورگان واق قبیله بالالری ایدیکنی ایسابلەگز : روحگز هیچ شبهەسز کوتاریلور ، آلغه امید ایله قاراب اشکه درد ایله کریشه آلورسگز . همتلی و قهرمان «ایسکی » لرنڭ بالالرینه عصرلرچه ، مڭ یللرچه کیترگان اڭ زور خدمتلری ، دائما کوز آلدنده طوتوب آنلردن روح ، امید و قوت آلورلق مثال بولوب طورولرندەدر . آنلر بو خدمتنی ایفا ایتکانلر ، بالالر ـ دنیاده یاشارگه تلەسەلر ـ آنلردن فائده لانورغەغنه تیوشلیلر .

یاشارگه تلەگان ملتلر ، اوزلرینڭ پارلاق ماضیلرن ، باخصوص الك ، بو ملتنڭ دانن چقار-غان ، آنڭ استعدادن اثبات ایتکان بیوك آدملرن برده اونوتمیلر ، آنلرنڭ اسم وفعللرن قارتلردن باشلاب واق بالالرغەچه بلدرەلر . هر مناسبت ایله آنلرنڭ اسمن یادغه کیترەلر ، شهر ، آول ، پاراخود ، مکتب ، حتی اوراملرغه آنلرنڭ اسملرن طاغالر ، تورلی اورنلرده یادکار هیکللری قویالر .

بزنڭده ، استعدادلی ، طارا قانلی ایدیکمزنی اثبات ایته طورغان بیوك آدملریمز ، ما به الافتخارلریمز باشقەلرنقندن کیم توگل ؛ هم توبەن توگللر . بونی مخالفلریمزده انکار قیلا آلمیلر ؛ توگل انکار قیلو ـ بلکه آنلرنڭ عظمتی آلدنده تز چوگەلر ، اشلەگان اشلرینه حیران قالالر .

بوڭا مثال ایچون ایمپراطور حضرتلری حمایه ـ سندەگی علم هیئت جمعیتی‌نڭ ، اورطه عصرنڭ اڭ بیوك هیئت شناسلرندن سمرقند خانی الوغ بك‌که پامتنیك آچارغه قرارن کورساتو یتەدر . داخلیه مینیستریڭ تقدیمی بوینچه ۳نچی نویابرده ایمپراطور حضرتلری هم بو اشنی معقول کورگان و آوروپای روسی‌ده علمی جمعیتلر ، ترکستانده ایسه عموم خلق آراسندن اعانه جیوب زافاسپی شهرلرینڭ برنده الوغ بك‌که پامتنیك صالورغه رخصت ایتکان . بو اشنی قارار ایچون ایمپراطور حضرتلرینڭ طوغانی جناب عالی میخائیل آلیکساندروویچ قول آستنده علمادن عبارت قومیتیت توزیلەچکدر .

سمرقندده اوچ یل طشنده حفریات اثناسنده طابلغان وهنوز تیکشریلوب بتمەگان الوغ بك رصدخانەسی «عجائب عالم» صرەسنه کررلك وعلم هیئت متخصصلری ایچون ایسکی بابل ویونانلرنی‌ده ، پارلاق مدنیتلری ایله تفاخر ایتکان عربلرنی‌ده ، اورطه عصر آوروپالیلرنی‌ده کولەگەسنده یوغالتورلقدر . قان وتشکلمز بوینچه ، اجتهاد ایتدیکده ، علم ومدنیتنڭ اڭ یوغاری درجەلرینه منه آلاچغمزنی اثبات ایتوچی «الوغ بك»که یادکار آچو بزنڭ وظیفه ایکن ، چیتلر طوتوندیلر . امید ایتەمزکه ، بو ـ مسلمانلرغه زور درس عبرت بولور : چیتلر طرفندن ده تعظیم وحرمتله یاد ایتله طورغان بو «الوغمز» نی احترامگه مسلمانلر جیك صزغانوب اشتراك ایتەرلر .

ع . ف .

اوبالر و قورغانلر.

«شورا»نڭ ٢٠نچی عددنده «قورغانلر و اوبالر» اسمنده بر مقاله وار ایدی. ایشته اوشبو مقاله مناسبتی ایله اداره‌گه بر قاچ مکتوبلر کلدی. شونلردن بعضیلرینی بو یرده برلکده درج ایده‌مز.

برنچی مکتوب: «اوفا» سوزی روسلر طرفندن تحریف ایدلمش بر سوز اولوب بونڭ اصلی ودرستی «اوبا» ایدیکی وقاره ایدل‌گه «اوفیمکه» دییوچیلرده روسلر اولدیغی حقنده «شورا»ده بر روایت یازلمش. ایشته بو طوغروده بر ایکی جمله سوز قوشمق فکرم وار: «اوفیمکه» ییلغه‌سی «یکاترینبورغ» اویازی «مالی اوفالی» زاۋودندن چیقوب «اوفا» شهرینه قدر بونڭ اسمی «اوفیمکه»در. بو یرلرده اولان باشقردلرنی «اوفا بویی باشقردلری» دیه یوروته‌لر. «کراسنو اوفیم» شهرینڭ وجه تسمیه‌سی قزل یارلی اوفا صونده اولدیغندندر. باشقردلر ایسه بو شهرنی «قزلیار» دیب آیته‌لر. اوشبو سببلردن «اوفا» سوزی باشقردلرنڭ اوز سوزلری اولوب مشهور ییلغه‌غه اوشبو اسمنی ویروچیلر باشقردلر اولسه کرك.

حنیف ویسی. «قراسنو اوفیمسکی».

ایکنچی مکتوب: بزنڭ تابول خلقلری مطلقا بیوك اورنلرغه «تاو» دیه‌چك یرده «اوبا» دیه‌لر. «ایرتیش» ییلغه‌سینڭ اوڭ طرفی بیوك تاغلق اولدیغندن «اوبا» دیه سویلنه‌در. تابول شهرینڭ بر نیچه یوز چاقروم یراقلغنده و «ایرتیش» ییلغه‌سینڭ اوڭ طرفنده بر برینه قارشو اوچ تاغنی «قزلر اوباسی» دیه سویلرلر. گویا خانلر زمانلرنده شول تاغلر یاننده خان قزلری اویناب یورر اولمشلر. «قورغان» سوزی بزنڭ تابول طرفلرنده ایشتولمی، اما «قوراب آلغان» و «قورالوب آلنغان» دیگان سوزلر وار. بزنڭ بو طرفلرده «شورا»ده تعریف ایدلمش روشده «قورغان»لر وار، لکن آنلرغه بزنڭ خلقمز «اوبا» دیه‌لر.

معلم: عبداللطیف. تومسکی.

اوچونچی مکتوب: «اوبا» ایله «قورغان» سوزلری حقنده بوداغوف لغت کتابنده اوشبو مضمونده سویلمشدر: «اوبا» هم «اوبه» دیه نوغایلر اوزلرینڭ کییز اویلرینه آیتورلر. تاتارلر ایسه عموما «تاغ» معناسنده استعمال قیلورلر. تابول خلقی «تاغ» و «چوقر»لرغه و قرغیزلرده قبر اوستلرینه اویوب قویلمش توپراقلرغه اوشنداق آیلاناسی بر چاقروم و یاکه آندن آز اولان توگراك و اوچلی تاغلرغه «اوبا» دیه‌لر. مغوللر «اوبا» دیه تاغ باشنده توپراقدن اویوب یاصاغان تاغلرغه آیتورلر. بونلر اعتقادلرینه کوره گویا بو اویوب قویلمش توپراقلرغه جنلر ایالاشوب شول طرفنی حمایه قیلوب طوررلر ایمش. مغوللرنڭ هر اروغی اوزلرینه مخصوص بر «اوبا» یاصاب مجوس وقتلرنده شونده جیولشوب عبادت قیلورلر وقربان چالورلر ایدی. قورغان سوزی ایسه آلتای قرغیزلرنچه کربپوست دیواریدر. ایچ قلعه‌نی «قورغانچه» دییورلر. «قورغان بیکی» قامیندات دیمکدر.

ح. مقصودف.

«شورا»: برنچی مکتوبده مذکور اولان «مالی اوفالی» زاۋودی روسلر کلمازدن مقدم، باشقردلرنڭ اوزلری طرفندن بنا قیلنمامش هم ده «مالی اوفالی» دیه باشقردلر اوزلری آتامامشلر ایسه بونڭ «شورا»ده یازلمش روایتگه خلافلغی کورلماز، بلکه بو واقعه، مذکور روایتنی تأکیدگنه قیلور. باشقردلر آراسنده «قزلیار» دیه معروف اولان اورننی روسلر «قراسنو اوفیمسکی» دیه آتامقلری‌ده «شورا»ده یازلمش روایتنڭ درست اولاچغنی بیلدرر. خصوصا اصل ترك لغتنده «ف» حرفی اولوب اولمادیغی نزاعلی مسئله اولدیغندن «اوفا» سوزی باشقردلرنڭ اوزماللری اوله‌چغنی اثبات قیلور ایچون قوتلیراك دلیللرگه احتیاج وار.

علم کلام درسلری خصوصنده

محترم حسن افندیگه.

٢١ نچی عدد « شورا » ده یازدیغکز تنقیدنی اوقودم و غایت ممنون اولدم. تنقیدکز « شورا » کبی معتبر بر مجلهٔ علمیه‌ده یازلمغان بولسه اعتبارده ایتمگان بولور ایدم. سزنك تنقیدکزدن بز شول قدر معنی آکلایه بلدك: ١) علم توحید وصفات ایله علم کلام آراسی آیرلمغان. حالبوکه « تمایز العلوم بحسب تمایز الموضوعات » وفقنچه بونلر تمام باشقه؛ برسی واجب و مطلوب، دیگری ده منفور ومهروب عنه؛ ٢) مدرسهٔ عالیه کبی زمانغه موافق تأسیس ایتلگان بر مدرسه‌ده علم کلام درسلری نام اثرنك اوقولوی، طاشلانوی لازم و منفور اسکی کلامنك یگیدن قایتوی دیمکدر. مونك طاشلانوینك لزومی اونبش یل ایلك سزگه معلوم ایکان؛ ٣) علم کلام درسلری شرح مواقف، مقاصد، ملا جلال کبی کتابلرنك جیونیدیغی؛ بناءً علیه آنی اوقوده معنی یوق، اوقومامالی؛ ٤) هیولی و صورت، الجزء الذی لایتجزی، زمان، ماده و مقولات عشره کبیلردن وطن بالالری طویغانلر.

علم کلام درسلرنده بو دورتنچی نوع تنقیدده ذکر ایتلگانلرنك برسیده بولمغانلقدن مونسینك « قوت هم روح » نام اثرگه استطرادی بر بەرلو اعتراض و آنك اهمیتسزلکن بیان دیوب آکلادق.

بو تنقیدلرنك کتابکه تنقید بولوندن قطع نظر ایتکانده بزگه اعتراض و بزنك خطیئاتمزنی کورساتوب میدانغه چغارو بولون ملاحظه ایتدگمدن جواب یازارغه مجبور بولدم.

٢) علم کلام درسلرینك مقدمه و خاتمه‌سنده ذکر ایتدیکم روشده بو کتابقه شرق فیلسوفی الاستاذ الامام الشیخ محمد عبده حضرتلرینك بتون عالم اسلام طرفندن استحسان و قبول ایتلگان « رسالهٔ توحید » ی اساس ایدلدی. آنده نه بولسه همه‌سی آلندی. امام اوزی صاناغان کیمچلکلرنی قدر حال یرینه یتکررگه اجتهاد ایدلدی. علم توحید ایله علم کلام آراسن آیرماومده آنك فکرن ترجیح ایتومدن ایدی. شول عصرمزده علم کلام ایله علم توحید و صفات آراسنده آیرما بولماویده هر کمگه معلوم بر مسئله بولسه کیره‌ك. اسکیده، اللهنك بارلغندن و برلگندن، صفاتندن و احداث عالم کبی دنیاغه و حشر کبی آخرتکه تعلقلی افعالندن دلیل و برهان ایله بحث و اثبات ایتکان علمگه علم التوحید و الصفات اطلاقی مشهور ایدی. یونان فلسفه‌سی تمام ترجمه ایدلوب علم توحیدکه قورال ایتلگاچ متأخرین آراسنده بو فنگه « علم التوحید والصفات » اطلاق ایتلگان کبی علم کلام ایله اسملاو هم مشهور بولدی و باشقه اسملر ایله‌ده اسملاندی. نهایت بو فننك اسمی اونغه یاقنلاشدی. علم العقائد، علم العقائد والایمان، علم التوحید والصفات، علم الکلام کبی کوب اسملر میدانغه چقدی. برسن آخرگه اطلاق مشهور بولدی. علم کلام یا که علم توحیدنك نیگزی بولغان مؤمن به‌دن دلیل و برهان ایله بحث ایتکان فنگه هر ایکیسی اطلاق ایدلور اولدی. علم کلام درسلرنده بز ذکر ایتکان و باشقه علم کلام کتابلرنده ذکر ایتلگان روشده بو فننی علم التوحید ایله اسملمك، نرسه‌نی اك مهم جزئی ایله اسملمك قبیلندن اولوب علم کلام ایله اسملمك برنچی عصر عالملری آراسنده اختلاف واقع بولغان مسئله: تلده اوقولغان قرآن قدیممی؟ حادثمی؟ مسئله‌سی یا که بو فننك بناسی بولغان عقلی دلیللرنك اثری سوزده ظاهر بولدیغندندر. بناءً علیه هر شارح علم الکلام سوزن والمراد منه علم التوحید والصفات دیوب شرح ایدر اولدی. شول اصطلاح مشهورگه بناءً استاذده، بنده‌لری ده علم التوحید والصفات ایل علم الکلام آراسن آیرمادق. هم صوڭغی مؤلفلر هیچ بر فایوسی بونلر آراسنی آیرماز بولدی. ایندی

سزنك عرض ایتدیککز « تمایز العلوم بحسب تمایز الموضوعات » قاعدهٔ مهمه‌سی قالدی. بو قاعدهٔ مهمه هر مؤلفنك کوز آلدنده بولغان کبی بنم ده ذهنمده و فکرمده در. استاذ کبی بر نابعه‌نك فکرنده بولوی ده شبهه‌سز. علم التوحیدنك موضوعیسی شبهه‌سز: ذات باری صفاتی و افعالیدر. علم الکلام نك ده موضوعیسی متقدمین گه کوره شولدر. بونلرغه کوره معلوم و آنك اقسامندن بحث ایتمك استطراد طریقیله بحثلرنی اکمال و یا که خصمنك سوزن ذکر ایله تزییف والزام ایچوندر. متاخرین‌غه کوره عقاید دینیه‌نی اثبات، « معلوم » گه تعلق ایتدیگی جهتندن الله دن عام بولغان معلومدر. دیمك بو نزاعدن موضوعنك باشقه بولوی آڭلاشلمی. فقط علم التوحیدنك موضوعیسی علم الکلام نك موضوعیسندن جزء بولوی آڭلاشلدر. ایندی بز متقدمین اصطلاحنچه علم التوحیدگه عام الکلام اطلاق ایتسه‌ك وبو فننی ایکی اسم ایله اسملسه‌ك نه لازم؟ درست متأخرین اصطلاحنچه بر آز تکلف ایله جزئی کل ایله اسملگان بولامز. و بو اصطلاح شایع بولدیغندن متأخرین اطلاق ایتمشلردر. سزنك تنقید یازوڭزغه سبب ده شول متقدمین ایله متأخرین نك موضوع حقنده‌غی نزاعلری بولوی خاطرمه کیله عزیزم!

ایندی برسینك واجب و مطلوب، دیگرینك مکروه و مهروب‌غنه بولوی مسئله‌سی قالادر. بو کبی مسئله‌نی تفصیلا یازوب ایضاح ایتمك ایچون مقاله‌لر لازمدر. نیچه مطولات و نیچه محققلر بو مسئله‌نی حل ایتمك املیله طولدرلمش واشتغال ایتمش ایسه‌لرده هنوز بو مسئله عالم اسلامده‌غی باشقه مسئله‌لر کبی حل ایدلمامشدر. چونکه بزده مناقشه‌لر هنوز لفظ و اصطلاحاتن قالمقده‌در. بویله مسئله‌لرده مناقشه معنی و مقاصدده بولورغه تیوش. بز هنوز بو درجه‌گه ایرشه آلمادق شونلنده عفوڭزنی استرحام ایله غایت قسقه بر ایکی سوز سویلاونی مناسب کوردم:

متصوفه واهل حدیث علم التوحید ایله علم الکلام آراسن آیرمشلردر. بونلرنك آیرولری یوقارده عرض ایتلگان روشده بو فنده معروف و حاضرده اصطلاحی بولغان آیرو توگل. آنلر نظرنده قرآن کورساتکان یول ایله الله وصفاتنه، رسوللرینه، فرشته‌لرگه، یوم آخرتکه، تقدیر و قضاغه، حشر و نشر کبیلرگه ایمان ایتمك یولن بلمك علم التوحید اولمش. اول زمانده یکیغنه طووا باشلاغان و فنون آلت ایتلگان فنی، علم الکلام اسملادیلرده ایکیگه آیروب یورتدیلر. توبانده ذکر ایتله‌چك روشده، علم التوحیدنك وجوبی و علم الکلام نك کراهتی یا که وجوبی خصوصنده تورلی سوزلر و فکرلر سویلندی. نیقدر فکرلر سویلنسه‌ده فلسفه‌نك انتشارینه قارشی تورمق ممکن بولمادی. چونکه بر طرفدن اول زماننك الغلاتلری، دهریلری یونان فلاسفه‌سندن ترجمه ایتکان و ایتلگان نظریه‌لرنی اوزلرینه قورال ایتکان کبی معتزله کبی هر تورلی مذهب أیه‌لری‌ده قورال ایتمکده‌لر ایدی. و دیگر جهتدن انسان فکرینه قیمه و مانع بولمق عالمده‌گی سنة الهیه ایله قابل تطبیق اولمادیغندن اول زمانه علوم و فلسفه‌سی اوز اوزندن، بلکه قرآن تشویقی ایله شرقغه تابا آغوب کلمکده ایدی. نهایت هرکم، علوم قورال ایتلمگانده مغلوب بولاچغن بلدی و بو سایه‌ده علم التوحید ایله علم الکلام آراسنده‌غی آیرما اونطلدی. علم التوحید و الکلامدن هرکم الله‌نك ذاتندن و صفات ثبوتیه‌سندن، احداث عالم کبی دنیاغه، حشر و نشر کبی آخرتکه تعلقلی مسائل علمیه‌دن، دلیل وعقل ایله بحث و بونلرنی اثبات ایدر فننی آڭلار بولدی. متصوفه و اهل حدیث اصطلاحی بو فن عالملری آراسنده تمام اونطلدیغندن علم التوحید ایله علم الکلام آیرلماز بولدی. هر متأخر علم الکلامدن علم التوحیدنی، علم التوحیددن عام الکلامنی اراده ایدر بولدی. شرق فیلسوفی الاستاذ الامامده (رسالة التوحید ٤ نچی صحیفه) وبنده‌لری‌ده ایکی اسم ایله اسملاب (علم کلام درسلری ٥ نچی صحیفه) توحید یا که علم کلام دیدك، ووجه تسمیه‌سنه اشارت ایتدك.

بو فن ایله عالم اسلامده هر وقت زمانه‌سینك بیوك عالملری اشتغال ایته کلدیکندن، اصول عقیده‌دن مدافعه ایچون بو فن هر عصرده لازم بولدیغندن و زمانه‌مزنك الغلاتلرینه مقابله‌ده اوز قوراللری ایله‌گنه ممکن بولدیغندن علم کلام یا که علم توحید الڭ مهم علوم اسلامیه‌دن صانلمقده‌در. تاریخ ادیان، بتون دین أیه‌لرینك بو فن ایله اشتغال ایتدیکلرندن خبر بیرمکده‌در. هله دیار اسلامده‌غی مدرسه‌لرده قدیملرنده کهنه اصولده، یڭیلرنده زمانه‌غه موفقراق روشده اوقودلمقده‌در. شرقده خرستیانلق حامیلری صانالغان مسیونیرلر بر اوچ عربلر ایچون علم اللاهوتلر تألیف ایتمکده‌لردر. بو قسقه یازومزدن احیا کبی مطول اثرلرده یازلغان علم کلامنك کراهتی یا که وجوبی خصوصنده‌غی اختلافلر شاید آڭلاشلغاندر، برادر!

دیمك استرمکه: عالم انسانیت ایچون آز بولسه‌ده فایده کتورگان علملر، علوم اسلامیه‌دندر. فایده‌سنه کوره فرض‌ده واجب‌ده بولور. علم، انسانیت ایچون ضررلی بولسه ضررینه نسبتاً حرامده، مکروهده بولور. طبیعی اثر عاجزلری بولغان علم کلام درسلری‌ده بو اجتماعی قاعدهٔ اسلامیه‌دن خارج توگل. ضرری‌ده فایده‌سی‌ده بولماس ایسه مباحده بولا بلور. معلومڭزکه: بو قاعده‌لرنك مصداقلرن اواچمك اجتماع عالملرینه مخصوص بر وظیفه‌در. سلفلر، علم کلام حقنده کراهت یا که وجوب ایله قائل اولدیلر ایسه سوزلرینه شول قاعدهٔ اسلامیه‌گه مبنیدر. بو کبی خصوصلرده ضرر و مصلحت، زمان و مکان اوزگاروی ایله اوزگاردگندن کراهت یا که وجوب ایله حکمنڭده اوزگاروی طبیعیدر. بوده اسلامنك اجتماعی بر قاعدهٔ مسلمه‌سیدر. سلفلرنك علم کلام خصوصنده‌غی سوزلری‌ده شول دائره‌ده‌در. فکر عاجزیده برنچی اعتراضڭز علمیره‌ك اولدیغندن سوزمنی اوزاینه توشدم. باشقه اعتراضلرڭز علمیلکدن انتریقه‌لقغه یاقن بولدیغندن قسقه‌چه‌غنه جواب بیروب اوته‌چکمن عزیزم.

استاذنك «رسالة التوحید» ندن اوقوطلغان. اول وقت علم کلام ایچون هفته‌ده ایکی ساعت وقت تعیینلنگان. عاجزلری کلگاچ هیئت تعلیمیه قراری ایله ادبیات عربیه درسلری آرتدرلغاچ علم کلام کبی فنلرگه وقت، هفته‌ده برارگنه ساعت قالدی. بو جهتدن عقیده‌گه تعلقلی فنلری اصول تربیه و تعلیم قانوننه بناءً چیت بر لسان ایله اوقوطمق موافق کورلمادی. دیگر جهتدن وقت کفایه ایتمایه‌چك بولدی. بو فنده عربچه و ترکچه یازلغان کتابلر زمانغه موافق تألیف ایتلمادکلرندن اوقطلولری مناسب کورلمادی. بناءً علیه استاذنك رسالة التوحیدی اساس طوطلوب املاء طریقیله اوقوطلدی و بو فنگه دائر بایتاق معلومات قوشلدی.

«علم کلام درسلری» نڭ منفور یا که مرغوب بر کتاب بولوب بولماون محاکمه ایتونی اوقوچیلرینه تاپشرام. فقط بایتاق اهل علمدن و سزنك زمان، ماده‌لردن طویغان گمان ایتدکڭز واوزمزگه شاگردلك و باشقه جهتدن مناسبتلری بولمغان شاکردلردن قریض و مدیحه‌لی مکتوبلر آلدق.

علم کلامنك طاشلانوینك لزومی سزگه اونبش سنه ایلك معلوم ایمش. بو لزوم گوزلراك محاکمه ایتلدکده بزنك شاگردلرنك اوّلره‌ك منطق دن طویولری کبی اولماسون. کوزلری، آچلغاچ و بصیرتلری آرتقاچ روس مدارس علمیه‌سنده منطق اوقوطلون و منطقنك عام روح، خطابت و کتابت ایچون الڭ مهم فن بولون آڭلاغاچ اوزلری طلب ایتوب آلدیلر، و آلمقده‌لر. بزنك آرامزده‌ده الغلاتلر کوبایمکده ایکن علوم و فنونغه بنا ایتلگان علم کلامنی قورال ایتساك ضررمی بولور؟ عالم اسلامیت بو کبی کتابلر اوقولو سببلی خرابمی بولور؟ خایر. بلکه اصول اعتقادیه‌سندن الغلاتلرغه اوز قوراللری ایله مدافعه ایدوب فوز و نجات تابار.

عالم اسلامنك بو حالده مدنیت و علومده آرتقه قالون علم کلامدن توگل بلکه اختلافنی موجب علم کلامنی یازدررغه سبب بولغان اسباب اجتماعیه‌دن ازله‌رگه تیوش.

۲) مدرسهٔ عالیه‌ده بو درس، مین معلم بولغانچه

۳) علم کلام درسلرینڭ شرح مواقف ، مقاصد
و ملا جلال لردن آلنوب آلنماون مندرجه‌سندن
بلورگه ممکن . علم کلام درسلرنده مندرج علم کلام
تاریخی موافقدن آلنغانمی ؟ علوم حسیه قورال
ایتلوب اثبات ایتلگان حقایق اشیا بحثیمی ؟ زمانمزده
مشهور نظریه‌لر ایله اثبات واجب مسئله‌سمی ؟
پاستور نظریه‌لرمی ؟ اون طوقزنچی عصرده میدانغه
چقغان مادیون نظریه‌لری و آنلرنی ابطال ایچون
کتورلگان عصرمزنڭ بیوك فیلسوفلرینڭ افکار
علمیه‌لرمی ؟ صرف دیانت تاریخندن عبارت ایمان
تاریخمی ؟ کروکس ، زلنه‌ر ، جون لبك ، داروین
پاستور ، سپنسر ، لامارتین ، اکسون ، بوتلیرف ،
روسو ، بیرنجیه ، سیمون و غیرلر کبی عصرمزنڭ
اعاظم حکما و فلاسفه‌سینڭ افکار علمیه‌لریمی ملا
جلالدن آلنغان ؟ قانون دوری کبی عصرمزنڭ الڭ
بیوك نظریه‌سیمی ؟ آنلرنی صرف علمی ابطالمی ؟
صفات ، حسن و قبح ، رسالت ، وحی ، قرآن ، رسالتکه
مشهور اعتراض و آنارغه جواب ، وحی خصوصنده‌غی
علمی دلیللر ، قضا و قدر خصوصنده‌غی فلسفی وعلمی
محاکمه‌لر ، حشر ونشرنی علمی اثباتلر وغیریلرمی
مقاصددن آلنغانلر ؟ درست اثبات واجب مسئله‌سنده
ذکر ایتلگان اوچ دورت بیت مذهب قدیم ، فلاسفه
نڭ ازلیتکه دائر دلیللری و متکلمین نڭ آنلرنی
ابطال کبی ۶-۷ بیت موافقلرده مذکور . آنلر علمیتدن
چقغانلرمی ؟ چقغان بولسه‌لر شاکردلرگه اسکی اصطلا-
حات علمیه‌نی بلدرمك عیبمی ؟ نیچه یللردن بیرلی
عالم انسانیت جیوب کلگان علومنی یاندروبمی
طاشلیق ؟ یاندرساق جنایت بولماسمی ؟ عزیزم !
بر آز توشنمك ، باشقه امتلرنی بو خصوصده رهبر
ایتمك لازم توگلمی ؟ باشقه امتلر استطرادی‌غنه توگل
بلکه خصوصی صورتده مدارس علمیه‌لرینڭ پرو-
غراملرینه کرتوب بزنڭ اجدادمزنڭ غایت قیمتدار
خدمتلری تیگان فنون تاریخن اوقمقده‌لر ، بزنڭ
معتزله‌لرمزدن ضرار و نجارلرنڭ اختراع ایتکان نظریه-
لرن غربنڭ الهیات عالملریگنه توگل ، بلکه فلسفهٔ
حسیه عالملریده اوزارینڭ بابالری مالی ایتوب
اوزلرینه قورال ایتمکده‌لر ایکن تاتار معلمی اوز
مقصودن اثبات ایچون آلت ایتسه عالم اسلامیتکه
یاکه عالم انسانیتکه جنایتمی ایتکان بولور ؟ بر آزده
توشنه‌ام برادر ! صوکره علمی بر مجله صحیفه‌سن اشغال
ایده‌لم . وعالمگه قارشی جنایت ایته ، دیوب باغرالم .

۴) هیولی ، صورت ، جزء فرد ، زمان و ماده ،
قوت بحثلرندن اولاد وطن طویغانی یوق . ملتمز
ترقی و مدنیتکه آیاق باصدیغندن بو کبی علمی و
فلسفه‌نڭ تراگی بولغان فنی نرسه‌لردن هیچ بر وقت
طویماز . چونکه بو کبی علوم و فنوننڭ اساسلرندن
طویمق منقرض بولاچق و ئولرگه یاتقان امتلرگه
مخصوصدر . ذاتکزغه معلومدرکه : مترقی امتلرنڭ
اعدادی و عالی مدرسه‌لرینڭ درس جدولندن بو
مبحثلر زور اورنلر آلغانلر . غربنڭ الهیات حتی
فلسفهٔ حسیه عالملری هر کون بو مسئل‌لر ایله
مشغوللر . بزگه یکیغنه اسمی ایشتله باشلاغان فلسفه
الهیه و حسیه‌نی ، بو مبحثلرنی بلمازدن ، بلمك ممکن
توگل . الهیات ، بو مسئله‌لرگه بز حیاتمزده روحقه
یاکه صوغه محتاج بولغان کبی محتاج . مقاله‌نی اوزایتو
بولاچقن ملاحظه ایتوب حاضرگه شونڭ ایله کفایه‌لندم .
« شورا » مساعده ایتسه بونلرنڭ اهمیتی خصوصنده
کلاچکده انشاء الله یازارم .

«علم کلام درسلرنده» بو مبحثلر خصوصنده هیچ
بر معلومات بولنمادیغندن محترم حسن افندینڭ بو
تنقید و اعتراضی « قوت هم روح » نام اثرمز حقنده
بولسه کیره‌ك . اول اثرده مقولات عشره کبی موضو-
علرده ، خط آستونده معلومات بیرلگان ایدی . مقصدمز
شاکردلرنی اسکی حکمت اصطلاحاتندن خبردار ایتمك
ایدی . بزنڭ فکره‌مزده ، اسکی کتابلرمز بو کونده غرب
اوز مالی ایتوب کورسانکان علمی و فلسفی نظریه‌لر
ایله طولودر . شوندای کتابلردن غفلت ، علمگه جنایت
صانالسه اورنلیدر .

احترام ایله ذاکر القادری . «اوفا»

اورطه آسیاده ایسکی آثار نفیسه .

«۱۹۰۸ نچی یل کوزنده، ترکستاننی سیاحت ایتکانده مین سمرقندده ده بولدم . بوشهرنڭ ایسکیدن قالما آثار نفیسه‌سی اوزلرینڭ ماطورلقلری ، اصول معماریسینڭ نچکه‌لگی ایله میڭا هیچ یوغالماسلق تأثیر قالدردی . ۱٤ و۱۵ نچی عصر میلادی‌دن قالما وپك بیوك تاریخی اهمیتنی حائز بو آثارلر طاشلاندق حالده طورالر وخرابلقغه یوزطوتقانلر . وقفلردن محروم ایتلگان مسلمان روحانیلرینڭ بونلرنی قاراب دوام ایتدررلك بایلقلری یوق؛ زلزله‌لر اوزلرینڭ خدمتلرن ایته‌لر ، توزیه‌س وچیت یردن کیلمه سیاحلر یادکارا موزییقا ومایولیك اصولی ایله اشلەنگان بیزه‌کلرنی آلوب کیتوب زلزله‌لرنڭ خدمتلرن تکمیل ایته‌لر .

۱۹۰٦ نچی یاده میڭا هند مملکتنده بولورغه طوغری کیلدی . انگلیزلر ، علیگره ، دهلی ، بنارس وباشقه شهرلرده‌گی تیمرانگ خاقلری ، بیوك مغوللر وآنلردن الککی دورلردن قالما آثار نفیسه‌نی اماده نه قدر دقت ایله صاقلیلر !

بویل اوتشلی جاوه آطه‌سنه کردم . بونده‌ده ایسکی اثرلرنی ایسان صاقلاو ایچون فلمنڭ حکومتی کوب غیرت صرف ایته‌در . حالبوکه بونلرده ایسکی اثرلرنی صاقلاو بزده‌گیدن کوب قیون : زلزله‌لر یش بولودن طش ، منطقهٔ حاره‌ده آیلرچه صوزولغان نق یاغمورلر بنالرغه کوب زیان کیتره‌لر . جاوه‌ده‌گی ۱۰ نچی عصر میلادی‌دن قالما مشهور «بارادور» معبدن توزه‌توگه فلمنڭ حکومتی یل صایون ٤۰ مڭ صوم بیره ومعبدنی صاقلاو ایچون مخصوص مهندس طوتا .

بزده‌ایسه مشهور تیمرلنگ تربه‌سی «گورامیر» وآنڭ سویوکلی خاتونی بولغان بی‌بی خانم‌نڭ مسجدی ، شاه زند مسجدی وسمرقندنڭ باشقه آثار نفیسه وعتیقه‌سی ، اگر صاقلاو هم توزه‌تو ایچون تیزره‌ك تدبیرلر قیلنماسه تلف بولورغه طورالر .

آرخیواوغیا (آثارعتیقه) جمعیتی سمرقند یادکارلرینڭ حالی یامانلقنی بلسه‌ده ، صوماسی یوقلقدن بونلرنی هیچ بولماسه «گورامیر» نی تهلکه‌دن قوتقاروغه هیچ تدبیر قیلا آلمی .

غراف ڤیتته مالیه ناظری ایکن ، سمرقند آثار عتیقه‌سن صاقلاو ایچون ۱۳ مڭ صوم بیرلگان ایدی . بو صوما بیك آز بولوب سمرقند اثرلرن توزه‌توگه یتمه‌دیکندن اول آقچه‌غه ، «گورامیر» تربه‌سینڭ نفیس آلبومی نشر ایتلدی؛ آنڭ اوزینڭ هم موزاییقا یاکه مویالیقا بیزه‌کلرینڭ رسملری طاب اوز توسلرنده بویاولی ونفیس روشده آلنوب آلبومکه کرتلدیلر؛ بو آلبوم ۲۰ مڭ صومغه توشدی . تربه‌نڭ یادکاری بونڭ ایله صاقلاناچقدر . فقط اوزنڭ صاقلاو لازم .

صوڭغی زلزله‌ده «گورامیر» تربه‌سنڭ زور قبه‌سی اوته‌دن اوته یارلدی . شویله‌که ینه بر زلزله بولسه یمریله‌چگی شبهه‌سزدر . بو عجائب ایسکی اثرنی قوتقارو یعنی خرابلقدن صاقلاو ایچون زور قبه‌سن تیمر قرشاولر ایله نغیتورغه احتیاج بار . بویله نغیتوب یارقلرن صلاو ۱۰ - ۱۵ مڭ صومغه توشه‌چکدر » .

مذکور مقاله‌سن یازغاچ «آثارعتیقه اینستیتوتی» نڭ اعضاسی م . ڤوورژیتسکی حکومتنڭ سمرقند آثار عتیقه‌سنه آقچه بیروب آنلرنی توزه‌تدرونی ، بوندن صوڭ خراب ایتلوگه مانع بولوون طلب ایته . بوڭا صرف قیلنغان صومانڭ مملکت ایچون ارم کیتمه‌یه‌چگن ، کیله‌چکده آرتغی بلن قایتاچاغن سویلی . حقیقة ، ترکستانده‌غی ایسکی ترك آثارلری عظمت ونفاست میدانده برنچی صفلرده طوره واگر اجنبیلرنڭ ترکستانگه کرولری جیکللنه قالسه - حاضر اجنبیلردن هیچ بره‌و حکومتدن مخصوص رخصتسز ترکستانگه آیاق باصا آلمی - هر یل آوروپادن ۱۰ مڭلرچه سیاحلر بو آثار عتیقه‌نی کورر ایچون

بونده کیلوب کوب کوب، آقچه‌لر قالدراچقلر در.

دۋورژیتسکی‌نڭ سوزینه کوره: اگر حکومت، دولت دوماسی وصنایع نفیسه هم تاریخ جمعیتلری سمرقند آثار عتیقه‌سنه دقت ایتوب آنلرنی صاقلاو ایچون اجتهاد صرف ایته باشلاسه‌لر بخارا امیری وبایلرندن کوب صوما جیا آلاچقلر در.

ع. ف.

افیون حقنده

ابراهیم میرزا تیریغولف درسی.

«شرق قلوبی» زالنده اوستال اوستنده ایکی تورلی مه‌ك چچه‌گی، استیناده مه‌ك اوله‌نینڭ تامری ساباغی، چچك بوریسی وچچك آتقاچ بولا طورغان روشینڭ رسملری آصلوب قویغان؛ مونڭ اوستینه‌ده درس‌گه متعلق بر نیچه شیشه‌ده تورلی تورلی پرپپاراتلر وآنلردن باشقه کیبکان مه‌ك اوله‌نی‌نڭ ساباغی قوبشقه (Завезь اورلق صاوتی) درس اسبا-بن تشکیل ایتکان ایدی.

قلوبنڭ یاڭا فاتیری روس آراسنده‌رق بولغانغه وبایتاق کشیگه معلوم‌ده بولمغانغه کوره بولورغه کیرك زالده کشی بیك کوب توگل ایدی.

میرزا ابراهیم افندی درسینه کرشوب افیوننڭ اوله‌ندن چغاریله طورغان بر آغو ایکانین سویله‌ب بو افیوندن حاضر طب ده معلوم بولغان آغولرنڭ اڭ کوچلیلری چغاریله دی.

شویله‌که، افیون نی تابار ایچون برگه مه‌ك اورلوغین چاچوب مه‌ك اوسوب چه‌چك آتوب چه-چگین قویوب بر آز وقتلر قوبشقه حالنده اوسکاندن صوڭ افیونچیلر بو قوبشقه‌لر اوستینه پچاق برلن کچکنه کچکنه جراحتلر یاصیلر شول جراحت اورنلرنه اولندن سوت چغب اول سوت شول اورنغه قاتا. آنی بر نیچه کوندن صوڭ جیوب آلالر، شول کیبکان سوت افیون بولا.

مه‌ك اوله‌نندن افیوننڭ چغو چقماوی بیگرك یرنڭ تأثیرندن بولادرکه دنیاده اڭ قدرلی افیون آناطولیده، بلغاریه وایرانده بولادر.

افیون وآندن چغارلغان نرسه‌لر مثلا مورفی، ئه‌پی مورفین، قه‌ده‌ئین وباشقه‌لر طبده بیك اهمیتلی اورنلرده استعمال ایتلسه‌لرده افیون ومورفی‌نڭ اورنسز خلقغه ضررلی ایسرتکچ اورننده‌ده آز استعمال ایتلمیدر.

افیوننڭ صوده یاکه کوبراك، اسپیرتده ایزلگانی اچ کیتودن واعضالر آورتودن بیك فائده‌لی دارو بولغانی کبك مورفی جوتکرو وباشقه شوندی تاماق آورتولرندن بیك فائده‌لی روشده طبده استعمال ایتولنه در.

افیوننڭ خلقغه ضررلی روشده استعمالی آنی چه‌ینه‌وچیلر، یاکه تاطوچیلر طرفندن اولغان استعمالدر. افیون‌گه اوگره‌نمگان کشی آنی بیك آز مقدارده گنه قابسه‌ده قابقاچ اوزاقده طورمیچه تورلی تورلی توشلر کوره باشلاب تملی یوقیغه کیته‌در. یوقیدن اویانغاچ قاتی باش آورتوی بولغانغه آنی یاڭادن آزراق قابو کیفنی‌ده توزه‌تکانگه عادتده یه‌دن قابولا، شولای ایتوب اوچ دورت قابقان کشی افیونسز طوراده آلمی باشلیدر، آزیاده افیون استعمالی بیك موداده بولغانی کبك یاوروپاده مورفی‌ده بایتاق استعمال ایتله‌در. میرزا افندی: «مین اوزم مورفی‌سی بتکاچ نی اشله‌رگه بلمیچه آبدراب جوداب آخیرنده نیچك ایتوب بولسه‌ده طابوب آنی قابمیچه هیچ طوره آلمی طورغان بر قارچقنی بلله ایدم» دی.

هر ایکیسن استعمالگه کشینڭ آرغانیزماسی بارا بارا اوگرنگانگه کوره بونلرنی کوبدن استعمال ایتوچیلر بیك کوب قابوچان بولالر. افیوننی تروبقاغه صالوب تارتوده قابو لذتین اوق بیره در.

بو تارتو روشی قطایده بیك تارالغاندر؛ آڭا سبب‌ده افیون صاتوی بیك فائده‌لی کسب بولوب، انگلیزلرنڭ یلدن یل قطایغه کوبرك افیون کرتورگه طرشولرندن بولغان، چونکه حسابلر کورسه‌توی

بو ینچه انگلیزلرنڭ بر صوغشدن صوڭ افیوننی چیكسز كوب كرتورگه یاصاغانلری سببلی قطایده افیون استعمالی آز وقت اچنده اوچ قات آرتقان .

بزنڭ خلقده‌ده بختسزلگمزگه قارشی بو افیوننی آشاوچیلر بیك آز توگل ؛ آنلر بزگه بخاردن اوگره‌نوب قایتقانلر و شول روش بزنڭ خلق آراسینه‌ده تارالغان . افیون قابوچی كشینڭ یوزی صارغایا ، سلامتلگی كوندن‌كون ضعیفلنه ، اچی هروقت كیبوب طوره . افیونچینڭ هر اعضاسینه افیوننڭ تأثیری بولا ، حتی خاتونلرنڭ سوتلری بو ینچه بالاغه افیون كوچوب بالانی اوزاق طوتماینچه آغولاب اوتره‌در .

افیوننی مدنیتلی مملكتلرده دوقتور یازوندن باشقه بیرماسه لرده بزده ایسكی روشنچه آراقینی اورلاب صاتقان كبك افیوننی‌ده اورلاب صاتوچیلر بیك كوب ، بونلرنڭ خلققه ایتكان زیانلری هیچ شك‌سز افیوننی قابوچینڭ یا ایسه آراقینی تاراتوچینڭ ایتكان زیانلرندن نیچه ئولوش آرتق وآنلرنڭ بو روشچه اشلریده هیچ شكسز حرام كسبدر .

ایسكی زمان عادتنچه آنلرنی طوتوب قیناوچیلر بولسه ایدی مین اول اوزم اول كشیلرگه رحمت ایتور ایدم، دی .

بزده ینه‌دن افیوننڭ سیزلمگان روشده استعمالی بایتاق یش كه ، اولده یغلاغان بالاغه قارچقلرنڭ مه‌كنڭ یوغاریده سویلگانیمز قوبشقه سن سوتده قایناتوب اچرولریدر . بو هیچ شكسز بالانی افیون برلن آغولاودن عبارتدر .

خلق، درسنی بیك التفات بران آڭلارغه طرشوب طڭلیدر ؛ موڭا دلیل بولوب درس بتكاچده میرزا افندیگه تورلیسی ئورلی یاقدن سؤال بیرولریدر . خلق اونیو یرسیتیتنده درس اوقوچی لیكتورلر همان شوندن زارلانه‌لر و « طڭلاوچیلرغه آڭلامغان نرسه‌لرگزنی زنهار صوراڭز هیچ طعزلانماڭز دیسونده ، كوڭل ایچونده چیتدن برر سؤال بیروچی یوق » دیلر ایدی .

درسده یاشراك خلق ، شاگردلر برده یوق ایدی ؛ موڭا سبب‌ده ایشتدیكمزگه كوره مدرسه اداره‌لرینڭ چیتكه درس طڭلارغه‌ده یبارمه‌ولری بولورغه كیرك . فكرمزچه شوندای عموم ایچون بولغان درسلرنی قاراب آلدن بلشوب مدرسه اداره‌لری شاگردلرین یبارسه‌لر آنلرغه فائده‌دن باشقه هیچ بر نرسه بولا آلماس ایدی .

ع . م .

تربیه و تعلیم

پیداغوغیا

تبصرة

اوقو یازو اوگره‌توده بالالرنڭ صاولغین وكوركام هیئیتن صاقلاوغه اعتنا كیركلیدر . بونڭ ایچون بوینڭ یوقاری یارطیسین وموینني بوكماینچه هروقت طوری طوتارغه عادتلندرمك كیرك . بس بالالرنی آرقا سویاكلرین آرتقه یا بر بر یاققه چغارودن ، كاغد وكتاب أوستینه ایلودن، باشنی آلغه یا بر یاققه صالودن ، كاغدنی كوزلرگه بیك یاقن قیلودن ، یاكه كوزلرنی قصوب قاراودن بیك قاطی صاقلارغه كیرك . بز اهل مشرقنڭ اوقو یازوبرلن مشغوللرمز صحت‌گه ضررلی بو هیئتلردن برده صاقلانماومز اوستینه تمام عادتلنگانمز . حتی كوزلرنی كاغدگه ١٠-١٦سانتیمیترادن آرتق قیلمیمز ، بو هیئت، یازوچیغه قبیح منظره تشكیل ایتووی اوستینه صحت ایچون‌ده بیك ضررلیدر . شونڭ ایچونده بالالرنی یاش وقتلرندنوق كاغدنی كوزلرندن ٢٦ - ٣٠ سانتیمیتره قدرلی یراق ایتوگه عادتلندرمك كیرك . ثلث یازوچیلرده كاغدارین تزلرینه قویمیچه كرسی أوستینه قویب یازارغه كیرك ؛ چونكه كاغدنی تزگه قویب بوكرایوب

اوطورودن آرقا سویاکار صغلب اچده‌گی اچگیلر باغرلر قصـلغانغه هر تورلی آورولر و ضعیفلـکلر حاصل بولادر. «بوگولوب کاغدنی تزگه قویب یازمیچه ثلثنی یازوب بولمی» دیوچیگه جواب: اول اش محض عادتدر، انسان عادتینڭ اسیریدر. اوستالگه قویب یازارغه عادتلندرسه‌ڭ هم شولای بولاچغنده شبهه یوقدر. عادت، طبیعت ثانیه‌در.

دخی حفظ صحت ایچون اعتنا اولنه‌چق اشلردن کاغد تیگز اوستالگه قویلغان بولمیچه بلـکه اوته طرفی سطح مستویدن ۳۰ درجه‌لك زاویه تشکیل ایتارك کوترلـگان بولمق کیرك. قارا هم خالص قارا توسده بولورغه کیرك؛ چونکه تورلی آچق توسلرنڭ انعکاسی قوتلی بولغانغه کوزگه ضررلیلر در.

احمد جان مصطفی.

تعلیم.

تعلیم وتربیه حقنده کیره‌ك «شورا» ده وکیرك سائر جریده‌لرده کوبدن بیرو هر کم اوزینڭ فکرینی نافع فلان دیه کوسترمکده ایسه‌ده همان بر فکرگه کلنوب بر یول ایله اوقوتلمایدر. بلـکه هر معلم اوزی بلـگان اصول ایله واوزی مناسب کتابلرنی اوقوتمقده‌در.

مکتبلرمزنڭ پروغرامنی یازاچق بولسه‌ق اوشبو روشده بر درس جدولی حاصل بولادر:

برنچی یلده: الفبا قرائت تورکی، حروف عربیه مخارجی ایله، قرائت عربیه هفتیك، توحید وشهادت کلمه‌لرنی تلدن تردید وبعض مکتبلرده بونلرنڭ معنالری ایله بر مقدار یازو وحساب.

ایکنچی یلده: برنچی یلده‌غی درسلرگه علاوه اوله‌رق: تجوید احکام طهارت نماز یازو وحساب.

اوچونچی یلده: ینه اوقولمشلرغه علاوه اوله‌رق حسابدن ٤ عمل بارسی عادتده اسملری سویله‌نه تورغان نمازلر، زکات، حج.

٤ نچی یلده: جغرافیا، شولوق نمازلرنی تکرار بیگره‌ك حسن التفات قازانوچی معلملر ح. زبیری کتابلرندن بر قدر آیات قرآنیه حفظ قیلدره‌لر. مونڭ ایله مکتب درسلری تمام. اوقوغانلرنی عملی صورتده بله‌لرمی یوقمی آنسنده مینم اشم یوق. فقط مین شونی ایتوب کیته‌سم کیله: درستدنده برنچی یلده حروف عربیه وقرائت عربیه اوقوتورغه تیوشمی؟ ئلله قرائت تورکیه، یازو، حساب واوز تلمزده اعتقادات یته‌می؟

ایکنچی یلده: احکام طهات، نماز اوقولورغه تیوشمی؟ ئلله بر آز صوڭغه‌رق قالدرو مناسبمی؟ ابتدائیه مکتبلرنده زکات، حج، طلاق، نکاح کبی مسئله‌لرنی اوقوتورغه تیوشمی؟ حاضرلـکلری پك ناقص بولغان مکتب بالالرینه آیات قرآنیه‌نی حفظ قیلدرو مکتبده مقصود بالذات بولغان باشقه درسلرگه قصورلق کیترو جائزمی؟

منه شول سوآللرمه «شورا» صحیفه‌لرنده جواب ایشته‌سم کیله.

معلم یوسف شرفی.

«آچینسکی».

علم حال درسی.

(ترکچه‌دن ترجمه ایدلدی).

علم حال درسلری مکتبلرمزده خصوصا ابتدائی مکتب درسلری آراسنده بیك مهم بر اورون طوتمقده در. لکن بو درسلردن کوریله طورغان فائده، صرف ایدلـگان وقت و عمرگه نسبتا هیـچ حکمنده قالمقده‌در. ابتدائی مکتب بترگان بالالرنڭ بوتون معلومات دینیه‌لری، مکتب طشنده، آتا وآنالرندن اویره‌نگان نه‌رسه‌دن عبارت بولوب قالا وشونڭ اوچون دین اسمی بله‌ن یورتیله طورغان بر طاقم بوزوق اعتقادلر، ایسکی عادتلر بیك قوتلی روشده حکم سوره در.

بو درسلرنڭ فائده‌سز حتی ضررلی قالدقلرینڭ سببنی، یالغز معلملرنڭ قصورلرندن گنه توگل، بلـکه بو درسلر اوچون طوتدقمز اصولنڭ فائده‌سزلـکندن

ازلەرگە تیوشلیدر .

٦ ــ ٧ یاشندەگی بالالر اوچون بولغان «علم حال »لر نڭ ایڭ الـکـگی صحیفەلری : «علم حال ، هر مسلم و مسـلمه اوچون لازم بولغان اعتقاد و عمللرنی بیان ایتـکان علمدر . فرض ، دلیل قطعی بلەن بلنگان نەرسەدر . واجب ، دلیل ظنی بلەن بلنگان نەرسەدر . الله نڭ سلبیه و ثبوتیه صفتلری باردر . . . » دیگان شیکللی تعریفلر بلەن طولی بولا . معلملر ایڭ الـکـگی درسلردن باشـلاب بالالرغه شوشیلرنی اوگرەتورگە طریشەلر . مونڭ شونی اویلارغه کیرەکدر ،کە بر بالانڭ ذهنی موندی فکر وتعریفلرنی نیچك آڭلارغه کیرەك ؟ موندی تعریفلرنی اون یاشده گی بالالرغه اوگرەتورگە ماتاشمق ، آلارنی هیچ آڭلامیچه یادلارغه عادتلەنورگە مجبور ایتمکدن باشقه نیندی نتیجه بیررگە کیرەك ؟ بالالرنی بولای ، آڭلا- مدقلری نەرسەلرنی حفظ ایتدرمك ایسه هر جهتدن ضررلیدر : ١) بالانڭ عمری فائدەسز نەرسەگە صرف ایتدرلـگان و یوقعه عذابلاندرلغان بولا . ٢) حفظ - چیلـکـگە عادتلەندرو بولا . ٣) زورایغاچده بو مسئله لرنی بلمی قالووینه سبب بولا . چونکه آڭلامیچه یادلاتلغان نەرسه کشیگە « اویرەندم ، آڭلادم ، بلەمن » فـکرلری کرتوب ، باشقه هیچ بر وقتده آنڭ بلەن مشغول بولمی ، بلمەگان کوینچه قالادر .

ایشته بو جملەلردن علم حال درسلرمزدەگی فائدەسزلق بر درجه آڭلاشلسه کیرەك . آلای بولغاچ مونڭ بر چارەسن کوررگە ، فائدەلی نتیجەلر بیره طورغان حالـگە قویوب اوزگەرتورگە طرشو بزنڭ بورچمزدر . مونڭ برنچی چارەسی ایسه علم حال اوقوتقانده استعمال ایته طورغان اصولمزنی ، اصول تعلیمنڭ عمومی قاعدەلرینه موافق ایتدرمکدر . باشقه بوتون درسلرده بولدیغی شیکللی علم حال درسلرندەده بر فائده حاصل ایتمك اوچون آلارنی بالالرنڭ حالینه مناسب ایتمك ، شخصیاتدن باشلاب تدریـج قاعدەسینه رعایه ایتمك لازمدر .

ابتدائی مکتب بالالرینه ایڭ الك اعتقاد قه دائر بلدرلەچك نەرسەلر : الله نڭ بار و برلـکی ، محمد (عم) نڭ پیغمبرلـکی و بر جزا (آخرت) کونی نڭ بولاچقی مسئلەلرندن عبارتدر . بولاردەده اوزلری آڭلی آلاچق نرسەلرنیگنه سویلەرگە یاریدر . شرط ، رکن ، تقسیم کبی لر اون یاشدەگی بالالرنڭ ذهنلرینه صیمی طورغان نەرسەلردر . اللهنڭ بارلقی ، بالالرنڭ اطرافنده بولغان ، کوزینه کورینه طورغان نەرسه و واقعەلردن بر صانع نڭ بارلغینی استدلال ایتدرمك صورتیله بلدرلمەلیدر . الله نڭ صفاتلریده یالغز أثرلری بلەن آڭلاتلمالی ، بو صـفتلرنڭ اسـملرینی سویلەودن ، خصوصا بولارنی تصنیف ایتمکدن صاقلانمالیدر . حضرت محمدنڭ پیغمبرلـگیده ئالله نیندی چوالچق و آڭلاشلمی طورغان تعریفلر بلەن توگل ، بلـکه آنڭ سیرتی وواقعەلر واسطەسیله آڭلاتورغه تیوشدر . آنڭ مناقبلرندن بالالرنڭ دقتن ایڭ آرتق جلب قیلاچق ، آلارنڭ فـکرلرینه ایڭ موافق کیلەچك فضیلتلری بلەن آڭلاتمالیدر . عبادتکه دائر معلوماتقه کیلەنچه : الارنی فعلا کورسەتوب اوگرەتمەلیدر ، الك بو عمللرنڭ شرطلرینی ، رکنلرینی ، فرضلرینی ، واجبلرینی بر طرفقه طاشلامالی ، آلار نیچك قیلنورغه تیوش بولسه شولای اوگرەتمەلیدر . طهارت مونه بولای آلنور : اوّل بولای اشلەنور ، آندن صوڭ تگلەی . . . نماز بویله قیلنور . . . دیب یاصاب کورسـەتمەلیدر . بولار ، اعتقاد و عمل حقنده غی تفصیلات یوقاریدەغیچه جیتەرلك معلومات بیرلگاچ باشلانمالیدر .

علم حال درسـینڭ ایکنچی قاطی بولغان بو تفصیلاتدەده تدریجنی قولدن اچقندررغه یارامیدر . اول وقتقه قدر بحث اولونغان فعللر و اعتقادلر آرا- سندن فرضلرنی ، واجب ، سنت ، مستحبلرنی ، حرام و مکروهلرنی آییرمالی ، لـکن اشکه بولارغه اسم بیرو ، تعریف قیلو بلەن کرشمەمەلی ، الك بولارنڭ نتیجەلرینی کورسەتمەلی . مثلا : « هر مسلمان روزه طوتارغه مجبوردر . طوتماسه گناهلی بولور فقط ، مونڭ بلەنگنەده قالماس ، اگر روزه طوتو لازم توگل

دیسه کافر بولور، دیندن چیغار ». «طهارت آلغانده یوزنیده یوارغه کیره‌ك ، اگر اونوطولوب یومی قالدراسه ، طهارتی بوشقه کیته‌ر، یاکادن آلورغه تیوش بولور. طهارت آلغانده آوزنی بوروننی یوارغه کیره‌ك ، یوماسه طهارتی بوشقه کیتمه‌س، لکن یوغان کشی کوبره‌ك ثوابلی بولور » شیکللی معلومات بیررگه لازمدر. بوفعللر آراسنده‌غی تورلیچه نتیجه‌لرنی کورسه‌تکاندن صوڭ « برکشی آنی قیلونڭ تیوشلیکینه اشانماسه کافر بولور » دیب بعض نه‌رسه لرنی سویله‌گان ایدك ، ئه‌نه شوندی نه‌رسه‌نی فرض دیب آطیلر طرزنده تعریف قیلو تیوش‌در. موندن صوڭ فرض بله‌ن واجب آراسنده‌غی آیرمانی کورسه‌توب برنچیلر حقنده‌غی امرنڭ قطعی ، ایکنچیلر حقنده‌غیسینڭ ظنی بولدقن سویله‌مه‌لیدر. ایشته بو وقتده بالالرغه اساسی، آچق معلومات بیرلگان بولور.

توصیه ایتدکمز بو اصول، تدریج قاعده‌سینه رعایه ایتمکدن باشقه بر نه‌رسه توگلدر. الك درسلرده یادلانووی عادت بولغان بحثلرنڭ صوڭغه قالدرلووینه اعتراف ایدوچیلر احتمال بولور، فقط آلارغه بیك قصقه بر جواب بیرو بله‌ن کفایه‌له‌نم : مونڭ کیریسنچه ، ایسکی یولده حرکت، یالغز عقل و منطقنڭ ، یالغز اصول تربیه و تعلیمنڭ گنه توگل ، بلکه اوشبو امر جلیلڭ اقتضاسینه‌ده خلافدر : «کلموا الناس علی قدر عقولهم ...» .

ع.

عبرتلی سوزلر:

فاضل آدم اوز قدرینی اوزی یوقاری کوتارماز اولسه، جاهل آدم اوز اوزینی فاضل آدمدن یوقاری کوتارر.

انسان ایچون اوزنده اولان بر کیمچیلکنی توزاتمك ، چیتدن یوز فضیلت کسب ایدوگه کوره یخشیراقدر.

مراسله ومخابره

استرلیتامق. ۲۰نچی عدد « شورا » ده احمد افندی: «تحویل قبله‌نی بعض مؤرخلر هجرتدن ۱٦آی صوڭنده اولدی دیدیکلری حالده ایکنچی برلری ۱۸آی صوڭنده اولدی دیمشلر، بوخبرلرنڭ قانقیسی درسترکدر ؟» دیه سؤال ایتمشدر. ابو جعفر المرادی النحوی المصری اوزینڭ «الناسخ والمنسوخ» اسملی کتابنده ۱٦آی، ۱۹آی روایتلرینی نقل ایتدیکدن صوڭ ۱٦آی خبرینی ترجیح قیلوب: «اولاها بالصواب الاول لان الذی قال به (وهو ابن عباس) اجل ولان رسول الله صلی الله علیه وسلم قدم المدینة فی شهر ربیع الاول فاذا صرف فی آخر جمادی الاخری الی الکعبة صار ذلك ستة عشر شهرا کما قال ابن عباس» دیمشدر.

امام مبارك شاه الحنفی.

«شورا» :- بوطوغروده اولان فکرمز ۲۰نچی عدده یازلدی.

◆◆

قراسنی اوفیمسکی. پاریژده طوروچی شیخ ابو نظاره، لغات عربیه قاعده‌لرینی ۳۰درسده بیلدره‌چك روشده بر اصول تابدیغنی فاتح افندینڭ « یاوروپا سیاحت نامه‌سی» اسملی کتابنده اوقومشیدم. اوشبو قاعده‌لر کتاب شکلنده باصلوب چیقدیمی ؟

حنیف ویسی.

«شورا» :- عرب مطبوعاتنده بوطوغروده بر شی کوردیکمز یوق.

◆◆

خیوه. «امام غزالی» اسملی رساله‌ده امام غزالی حضرتلرینڭ «کیمیای سعادت» نام اثری غیر مطبوع اولوب، نسخه‌سی «برلین» کتبخانه‌سنده صاقلانمقده‌در، دیبولمش. بوسوز تصحیحگه محتاج کوره‌ده‌ر. زیرا

«کیمیای سعادت» فارس لساننده اولەرق هندستانده بر قاچ دفعەلر طبع اولندی، ترکیچه ترجمەسیده «تاشکند» شهرنده باصلوب چیقدی. روسیه مسلمانلری عموما شرق نشریاتندن خبردار اولمادقلرندن بویله قصورلق یالگز «امام غزالی» رسالەسینی ترتیب قیلوچی اوستنده دگلدر. هندستانده دینی، ادبی غایت نفیس اثرلر نشر اولنوب طورلور. روسیه مسلمانلری بونلردن خبردار اولسەلر ضرر اولماز ایدی.

قاری علی اکبر نوغایف.

«شورا»: - «امام غزالی» رسالەسی نشر اولندیغی ایله اورسکی شهرنده امام علی الله حضرتلری ۵۷۰ بیتدن عبارت و ایکنچی دفعه اولەرق ۱۲۷۹ ده هندستانده باصلمش بر «کیمیای سعادت» نسخەسی هدیه قیلوب مذکور رسالەده اولان قصورلق حقنده تنبیه ایتمشیدی. شمدی سزلر بونك ترکیچه ترجمەسی «تاشکند» ده باصلدیغندن معلومات ویردگز. بونك ایچون هر برگزدن ممنون اولدق. شرق مطبوعاتندن خبرسزلکلری ایچون یالگز روسیه مسلمانلری غنه عیبلی اولماسەلر کرك. کتاب ناشرلری اوز نشریاتلرینی روسیه اسلاملرینك غزته و ژورناللرنده اعلان ایتمادیکلری و اسامی کتبلرینی ادارەلرگه یبارمادیکلری حالده شرق اسلاملرینك نه کبی کتابلر باصدروب صاتمقده اولدقلرینی روسیه اسلاملری نه یردن بیلسونلر؟ شونك ایچون بو عیبده آنلر اوزلریده مشترك اولسەلر کرك.

◆◆

قزیلجار. «شورا» (سنه ۲ - عدد ۸ - بیت ۲۲۷ ده) ایتالیا سیاحی ایڤان قارپینك باتو خاننی توصیف اثناسنده «چیتدن کلمش ارمغانلردن کندیسینه بر نرسەقالدرمقسزین باشقەلره تاراتور ایدی» دیبلمشدر. بو جملەدەگی «ارمغان»، چیت لغت بولسه کیراك، ترکیچەسی نەدر؟

عمر جانیبیکوف.

«شورا»: - «ارمغان» سوزی هدیه وسیورغال معنالرنده اولوب فارسی یاکه ترکی ایله فارسیده مشترك بر سوزدر.

پیروفسق. باشقه یرلرده اولدیغی کبی بزم بو یرمزدەده مسلمانلر، طوی مصرفلرینی اولچاوسز قیلدقلری سببندن هر کون اشدن چیقوب طورالر. تکلفسز همده بیك تکلفسز صورتده طوی قیلمق مسلمانلر ایچون جائز اشلردنمی؟ یوکا برر یول کوسترمك ممکنمی؟ اگرده بر ر تورلی یول کوسترلسه بو کون اولماسه کیلەچاك بر کونده بلکه قبول ایدلنور ایدی. بو خصوصده «شورا» ده برر نرسه یازلسه، یخشی‌غنه توگل بلکه بیك گوزل اولور ایدی.

احمد جان عبداللین.

«شورا»: - اسکیدن کلمش عادتلرنی هیچ بر ملت ینگللك ایله بتره آلماز. شونك ایچون طویلرده اولان تکلفلر، اسراف و ریالرنك ایسکی و یاکیاری تیز زمانده بتمك احتمالی آزدر. مگرده بر طرفدن عائلەلرمز آراسنده تربیه عمومیلانوب حسیات عالیه میدان آلسه و ایکنچی طرفدن‌ده غوغل مسلکنده و آنك کبی تصویرغه ماهر و اك جزئی شیلرگه قدر نرسەلرنی انتقاد قیلورغه مقتدر محررلر ظهور ایدوب کیلشسز قیلانشلرنی عقل اهللرینك کوزلرینه کوستروب عارلاندرسەلر احتمال بر ثمره کورلور. ملتنی سقطلندررغه سبب اولاچق اشلرده فقیرلر بایلرغه، توبان طبقەلر یوقاری طبقەلرغه، یاشلر قارتلرغه اولچاب گنه تقلید ایتمك عادتنی چیقارسەلرده یخشی بر اش اولور ایدی. هر حالده بومسئله حقنده یاشلر اوزلری مستقل وجدی فکرلی اولوب اوز استقباللرینی واوز منفعتلرینی، باشقەلرنك کیفلری ایچون فدا ایتمازگه تیوشلی. بر مجلسده یگرمی قاز ایله بر قاچ عدد اوردك، کورکه باشینه یتما کدن ایسه یکیت ایله قز ایچون بتون اسبابی ایله بر سموار یا خود بر دوژینه اورندق صاحبی اولمقلری خیرلیرەکدر.

◆◆

غولجه. غولجه قارامقندەغی قزای قازاقلرینك بر عرفلری بار: مثلا بر کشینك مالی یوق اما قزی بار. شول قزنی بر کشیگه کیاوگه ویردی، شول طرفنك قزینی خاتونلقغه آلدی یعنی قزینی بیروب باسمه باسمه خاتون آلدی. بو اش درستمیدر؟

٢) قز ویرلگان عائله ایچنده کیاونك طوغمه‌سی، قزنك طوغمه‌سی اولان اوغلغه نکاح قیلنورغه درستمیدر؟ ٣) غولجه شهرنده اوزین سید دیه یورتمکده بر عرب ایشان وار بوعربنك بونده کیلوینه شمدی ٢٠ ییللر اولور. ١٤ قالقچی (ڤولص) مسلمانلرندن بو کیمسه هر ییلنی زکات جیوب طورادر. اوز ینك سید ایدیکنی سویلاب بوطوغروده «جانگجونك» دن اوکاز آلمش. اوشبو سیدنك ملتکه بر فائده‌سی یوق. حالبوکه زکات آقچه‌لرینی برگنه آدم جیوب فائده‌لنوب طوروغه کوره دینی مکتبلر فائده‌سینه صرف ایدلمك مناسب ایدی. مذکور سیدکه ویرلمش زکات، زکاتدن حسابلانورمی؟ ٤) قزای قزاغینك آقالچی امام‌لرمز، منصبلیلرمز هر بری جانگجونك، زوطنك، امبلرغه واردقلرنده اوچ مرتبه باش قویارغه (سجده قیلورغه) مجبورلردر. بو عرف حکومت نظامی اولدیغندن مخالفت قیلورغه ممکن دگل. بو طوغروده ویرلمش عریضه‌لردن ثمره کورلمادی. بو اش شریعت نظرنده جائزمیدر؟ شوشی سؤاللرنك جوابلرینی «شورا» ده طبع قیلمقگزنی رجا ایده‌مز. بزنك قزای قزاقلرینه دورت عدد «وقت»، بیش عدد «شورا» کیله‌در. هر قایوسینی آقالقچیلر نظارتنده اولان معلملر آلالر. ایکی سنه‌دن بیرلی اصول جدیده مکتبلرمز رواجلنه‌لردر، غولجه طرفلرنده اولان قزاقلر اصول جدیده مکتبلرینك فائده‌لرینی آکلادیلر. قزای قزاقلرینك بوندن یوز ییل ایلك اولان عرف و عادتلری بو کونگی کبی سلامت طورمقده‌در. قزای قزاقلری آراسینه آزغنه یازو بیلوچی قاشقار ملالری کیلوب بالالر اوقوتوب طورغانلر. بونده آزغنه یازو بیلوچیلر قطای محکمه لرینه خدمتکه کره‌لر، شونك ایچون بالالر یالگز یازو اوگره‌نوب طورغانلر، دین علمی اوقومغانلر. بونلر اصلده یازونی ملالردن دگل بلکه اوز اوزلرندن اوقومق طریقی ایله تحصیل قیلغانلر. حاضرنده اصول جدیده مکتبلرنده هم دین هم یازو اوگرتلدیکنی کوروب مسلمانلر حیران قالدیلر، بالالری غایت زیرا کاردر.

ملا علی بیکطورلی.

«شورا» : ـ قزینی نکاحلندرمك برابرینه ایکنچی کیمسه‌نك قزینی نکاحلب آلمق صورتنده کوب عالملر (بوجمله‌دن حنفیلر) نکاحلرنك هر ایکیسی درست و هر ایکیسنده مهر مثل واجب دیه‌لر. شوکا کوره سؤال ایتدیککز نکاحلر (اگرده رضاع جهتندن قارنداشلك اولماسه) درست اولسه‌لر کرك. اهل علم، بنو هاشمگه فرض صدقه‌لر ویرمکنی درست کورمیلر. حنفیلرنك ظاهر روایتلری اوشبو روشچه‌در. (نیل الاوطار ج ٤ ص ٥٧-٥٩). الوغ و شول نسبتده کوچلی اولان بر حکومت طرفندن توزولمش زافون بوینچه مجبوریت اولسه و خصوصا مخالفت ایدوچیلرگه جزاسی‌ده قاتیغ اوله‌چق ایسه بو وقتده عبادت نیتی اولمازسزلق شرطی ایله توره‌لرگه سجده قیلمق حقنده رخصت وار. قطای حکومتنده تیز کوندن مشروطیت اعلان ایدلنه‌چکندن بوندی حاللر وخصوصا مسلمانلرنك حسیات دینیه‌لرینه مخالف اشلر بته‌چگی امید ایدلنه‌در.

◆◆

قاپال. بو کون علمه منسوب اولان ذاتلرمز، بیوك تورك قومینك تورلی روغلری مثلا: تاتار قازاق و عثمانلیلرنك هر قایوسی آکلایه‌چق بر ادبی تیلنك کیره‌کلکنی اقرار ایتمکده‌درلر. اوشبونك ایله برابر ابتدائی مکتبلرنده آنا تلی بیرله مثلا: تاتار ابتدائی مکتبلرنده صرف تاتارچه اوقوتلونك تیوشلیلکنی و بونك بالالر اوچونده ینگللکنی انکار ایتمازلر. لکن قازاقلر حقنده بو صوکغی فکر بر آز اوزگاره و ایکیگه بولنه‌در. شویله‌که: بوکون قازاق مکتبلرنده تعلیم ایتمکده اولان معلملرنك بعضیسی قازاق تلینی نظر اعتباره آلمایوب، قازاق بالالرینی تاتار تلنده اوقوتمق طرفداریدرلر. بعضاری ایسه تورك قومینك ایسکی شیوه و تیللرینی و ملی عادت و اخلاقلرینی صاف اولارق صاقلامقده بر قوم وارسه، اولده قازاقلر ایدیکنی خاطرلرینه آلوب آنلرنك بای لغتلرینی محافظه و ترویج ایتمك طرفنده‌درلر. بونك اوچونده قازاق مکتبلرنده اوز تیللرینی اصل توتارق یاشلرینی

کندی لسانلرنده قرائت کتابلری و فنی اثرلر یازارغه تشویق و ترغیب ایدرلر. بویله اولمازسه، آلوچی یوقلغندن قازاقچه کتاب یازوچی و آنی طبع ایتدیروچی تابیلمایه‌چغنی دلیل تو‌ته‌رق، قازاق تلینك بیته‌چکنی سویلرلر. لکن قازاق تیلی اصل تیل اولدیغندن کیله‌چکده آڭا محتاج اولاچغمزی بنابرین آنك بتوینه چالیشمق بر جنایت صایلاچغنی بیان ایدرلر. ایشته بو مسئله کندمزچه بیك اهمیتلی عد ایدلدیکندن «شورا» مجله‌سنده منطقی بر جواب ویرلمسنی استرحام ایده‌رم. عبدالعزیز موسی.

«شورا»: — بو مسئله‌نك اهمیتلی ایدیکنده شبهه یوق. تجربه اوستنده اولان معلملر خصوصا قزاق شیوه‌سینی گوزل آڭلاوچیلر اوشبو مسئله حقنده ذهن صرف ایتسه‌لر و مذاکره قیلسه‌لر ضرر اولماز.

◆◆

المت. تفسیر کشاف (ص ۴۸۵) سورۀ اعراف‌ده «وکلوا واشربوا ولاتسرفوا» آیت کریمه‌سینك تفسیرنده بویله عبارت وار: ویحکی ان الرشید کان له طبیب نصرانی حاذق فقال لعلی بن الحسین بن واقد لیس الخ بو علی بن الحسین کم؟ اگرده «قاموس الاعلام» نك برنچی جزء ص ۶۰۳ده‌گی ابن اعلم (علی بن الحسین) ایسه بو کشافده‌غی الرشیددن مرادده مشهور خلیفه هارون الرشید ایسه تاریخلری دوغری کیلمی چونکه هارون الرشید ۱۹۳ وفات اولوب مذکور ابن اعلم ۳۷۴ تاریخنده وفاتدر؛ باشقه ایسه کم اول بیلور؟ طبیب نصرانی‌نك اسمی معلوم‌می؟ ینه شول عبارتدن دورت سطر توبان «المعدة بیت الداء والحمیة رأس الدواء الخ» حدیثی وار. بو عبارت ایله حدیث‌می یاکه باشقه عبارت ایله‌می قایو حدیث کتابلرنده وار؟ جامع الصغیر ایله مناوی‌دن تابلمادی.

محترم «شورا» مجله‌سینك باقین بر سانلرنده جواب یازلسه بزنك آبدرامقمزده بر دواء اولور ایدی دیه ختم کلام ایده‌من. محله امامی م. رشید جارالله اوغلی.

«شورا»: — هارون الرشید حضورنده خدمت قیلوب مقبولیت کسب ایدن نصرانی طبیبلرنك مشهورلری بختیشوع بن جورجس هم‌ده آنك اوغلی جبرائیل ایدی. امویلر عصرنده علی بن الحسین دیه شهرتلی عالملر اولمش ایسه‌ده هارون عصرنده بو اسمده الوغ عالم اولدیغنی کتبخانه‌مزده اولان معجم کتابلرنده تابمادق. حالبوکه حکایت سوقینه نظرا بو آدمنك الوغ بر ذات اولنه‌چغی آڭلاشلور. صوڭ تفسیرلردن کوبلر اوشبو حکایتنی نوع تصرف ایله کشافدن کوچرمشلر ایسه‌ده هیچ بری اصلی اولوب اولمادیغنی تفتیش قیلمامشلر. بو طوغروده اولان مساهله شول قدرگه ایرشمشدرکه نیسابوری «علی بن الحسین بن واقد» سوزندن آڭلاب اولسه کرك اوز طرفندن «صاحب المغازی» دیه آرتدرمشدر. حالبوکه «صاحب المغازی» اولان واقدی تمام باشقه بر آدمدر. کشاف صاحبی بو حکایتنی نه یردن آلمش؟ دیه تفسیرلرنی تیکشردك ایسه‌ده کتبخانه‌مزده کشافدن مقدم تألیف ایدلمش تفسیرلر (جامع البیان مستثنی) یوقدر. «جامع البیان» مذکور حکایتنی بتونلای ذکر ایتمامش. زمخشری بونی بر مناقب کتابندن کوچرمش اولماسون! «یحکی» دیورنده تعبیری‌ده حکایتنك اصلی اولوب اولمادیغی حقنده اوز اوستنه مسئولیت آلمادیغنه دلیلدر. کشاف صاحبی لغت عربیه‌گه تطبیق قیلوب قرآن شریفنی تفسیر ایتمك طوغروسنده مستثنی عالملردن اولسه‌ده بعض بر روایتلری انتقاد ایدلمکدن خلاص اولمامشدر. منتقدلر: سوره‌لرنك فضیلتلری حقنده یازمش حدیثلرینك کوب قسمی موضوع وعبدالله ابن مکتوم حقنده «وام مکتوم ام ابیه» هم‌ده «واستخلفه علی المدینة مرتین» دیمش سوزلاری صریح صورتده سهودر، دیورلر. حدیثنك اصاسز ایدیکی سیوطی بیانلرندن آڭلاشلور. بو طوغروده «ما المسئول عنها با علم من السائل» دیور اولسه‌ق الك طوغری جواب ویرمش اولورمز.

◆◆

لودز. شهرمزده آلنمش قدر مسلمان اولوب آرامزده اورنبورغ دوخاونوی صوبرانیه‌سی طرفندن

امتحان قیلنوب «امام خطیب» درجه‌سی ایله شهادت نامه ویرلمش بر شاگرد وار. اوشبو شاگرد امام اولوب جمعه نمازی اوقوسه جمعه نمازمز درست اولورمی؟ مسلمانلرنڭ اوتنولری ایله: عبدالرحمن.

«شورا»: — بو طوغروده جواب یازارغه شمدی بزگه ممکن دگل، مقبول عذرمز وار.

تقریض

عملی علم حال — طلبه و معلملرگه مخصوص اولمق اوزره ایکی جزدن عبارت اولان بو اثر، حلیم ثابت افندی طرفندن ترتیب ایدلمش و «صراط مستقیم» ژورنالی اداره‌سی طرفندن استانبولده نشر اولنمشدر. اوشبو اثر، ترکیاده معارف نظارتی ایله «تدقیق مصاحف و مؤلفات شرعیه» مجلسی طرفندن استحسان قیلندیغی ایچون اوزون تقریضلر یازارغه حاجت یوق، گوزل و فائده‌لی اثر ایدیکی معلومدر.

اسامی کتب — کریموف — حسینوف و شرکاسی کتاب کیبتلرنده صاتلمقده اولان اثرلر حقنده ترتیب ایدلنوب باصلمشدر. درس و مطالعه کتابلری هر بری حقلری ایله کوسترلمشدر.

معلم صرف لسان العرب — استرخان شهرنده امام و مدرس عبدالرحمن افندی ابن عمر قلمی ایله یازلمش بو اثرنڭ دورتنچی طبعسی اداره‌مزگه کلدی. معلملر طرفندن قبول ایدلنوب کوب ییللردن بیرلی مدرسه‌لرده اوقولدیغی ایچون بو کتابنی مدرسه اهالری بیلورلر، کوب تعریف ایدرگه لزوم یوق.

احمد بای — مشهور احمد بای حقنده یازلمش ترجمهٔ حالدر. «وقت» اداره‌سی طرفندن رسملر قویلنوب باصلوب چیقدی. ۵۴ بیتدن عبارت اولان بو اثرنڭ حقی ۲۵ تیندر.

عربی املا قاعده‌لری — بو اثر، عربی کلمه‌لرنڭ املالری ایچون مخصوص اولان قاعده‌لر بیان ایدلمش ۲۸ بیتلی بر رساله اولوب فیض الرحمن احمد الامیری طرفندن ترتیب ایدلمشدر. معلملر و شاگردلر بوندن استفاده ایده‌چکلری شبهه‌سزدر. خصوصا بو کونگه قدر اوشبو طوغروده اوز لسانمزده رساله‌لر نشر ایدلدیکی ایشتولمیدر ایدی.

ترکی خطبه‌لر — «اومسکی» شهرنده امام و مدرس نیاز محمد افندی سلیمانوف طرفندن ترتیب ایدلمش بو کتابده رسول اکرم عادت شریفه‌سینه متابعت تابلنور درجه‌ده عربی عبارت ایله خطبه‌لر ایله برابر امور اجتماعیه‌مزگه دائر ترکیچه وعظلر ترتیب ایدلمشدر. محله امامملری حضورنده بو اثردن برر نسخه‌سی اولنمق ضروردر. حقی ۱ صوم.

«املا قاعده‌لری» ایله «ترکی خطبه‌لر» اوشنداق «احمد بای» اسمنده‌گی اثرلرنڭ نفیس صورتده اشلنمکلرینی اثبات ایتمك ایچون «وقت» مطبعه‌سنده باصلدقلرینی بیان ایتمك یتسه کرك.

ادبیات

یالغزلقده.

آه، نیندی کوڭلسز وایچ پوشورغچ منظره!.. یاڭا چاغنده بیك سویلوب کیلوبده، ایسکرگاچ چوپلکگه چغاریلوب طاشلانغان ایسکی کیم شیکلی — جای کونی بوتون شهر خلقینڭ تنزه واستراحت اورنی بولوبده، کوز کونی به‌مه بتکاچ هیچ بر کروچی طابلمیچه التفاتسز طاشلانغان، روحسز بر شهر باقچه‌سی ئلك ماتور ئوله‌نلر تورلی چچکلر بلن زینتلنگان بیرلر، اوصاق و قاین آغاچلرندن قویولغان صاری یافراقلر بلن قابلانغان، قوم سیبلوب، سرلوبکنه طورا طورغان یوللر ئلله نیندی چبقلر، چوپلر بلن طولغان، آغاچلر اوزلرینڭ بیزه‌کلری بولغان ماتور یافراقلرن قویوب، تشریح خانه‌لرده بولا طورغان آدم اسکه‌لتینه اوخشاب قالغانلر ایدی. بیر اوستن

جلیتوب، یافترتوب طورغان قویاشـده طاو آرتینه یەشرندی، تیك افقده آز ماز قزغلت شەولەلریگنه، بولوطنڭ یوقارەق ییری آستندن کورینوب طورا ایدی.

مونه اول شەولەلرده بتدی، قویاش بوتونلەی کوزدن یوغالوب، بوتون ییر یوزی قورقنچ بر قارانغولق اچنده قالدی. مونی متعاقب شمال طرفندن قوتلی ییل چغوب ئللە نیندی قارانغی بولوطك کوروندی. یغمورده یاوا باشلاغان ایدی.

شهر اورامنده برەم سەرەم یوروچیلرده اوی لرینه کروب بتکانگه، بوتون دنیا قایغولی برسکونت اچنده قالدی. تیك قاتی ییل سببلی شبر شبر ترەزه لرگه بەرلگان یغمور بورتوکاریڭ طاوشلری، ییل بلەن برسی ایکنچیسینه بەرلوب آغاچنڭ بوتاقلرندن چققان آوازلر، باقچه ایشگینڭ شغرشغر برآچیلوب بر یابلوب طوروویغنه سکونتنی برآز بوزا ایدی.

اچینه کروب اوطرو توگل، چیتدن قاراوغنەده کوڭلگه بر دهشت صالا طورغان شول باقچەغه احمد، مخزونانه بر صورتك کردی. باقچەنڭ ایدلگه طابا قویلغان بر اوطرغچینه اوطروب تیرەن تیرەن تفکراتکه طالدی. بیچاره احمد، تمام بویوقمش، یوزلری صارغایمش، کوزلری طونوب اچکه باطمش، ایرنلری کیبوب آغارمش، یوقوسزلقدن وآشاوسزلقدن ضعیفلەنگان تنلری قالترامقده ایدی. آنڭ کوز قاراشلری بوتون دنیانڭ وفاسز و اشـانچسز ایدکن آڭلاته، یوزلری چیکدیگی بوتون اضطرابدن خبر بیره، کوزلری هر نرسەگه تیرەن بر قایغو، مدهش بر امیدسزلك بلەن قاری، ایرنلری گویا بوتون طورمشندن زارلانه ایدی.....

اول کوزلرن ایدلگه توبەب هیچ بر حرکتسز ایکی ساعت قدر اوطوردی. فقط طوکوب قالترانه باشـلاغاچقنه باش کوتەروب تیرەن بر «اوف!» دیب قویدی.

هـر بر مینوتی گویا بر یللق معنوی تنوع بولغان بو انتظار بیچارەنی تمام ابزەمش، «الانتظار نصف الموت» نڭ معنی سینی آڭلاتمش؛ کوز کونینڭ ضررلی یووش هواسی آستنده اوطرووی، قوتلی ییل نڭ ظالمانه اوکرووی، کچکنه یغمور تامچیلرینه قدر احمدنی چـلاتوب طوکدرولری آنڭ اوزەگینه اوتوب صوڭ درجه مأیوس أیلەمش ایدی.

احمد قورقاده باشلادی. آنڭ کوز آلدنده ـ اوزینڭ کوبدەنوك اشانمی باشلادقی ـ ئللە نیندی جن واقعەلری تجسم ایتدی. کوز کونینه گنه مخصوص کوزگه هیچ بر نرسـه کورنمەسلك قارانغولق اچنده ئللە نیندی یالتراغان اوطشەولەلری کورنگەندای بولدی.

صووقلق و قورقودن بوتونلەی قالتری، یورەگی اورنندن قوزغالغان کبی لپ لپ تیبه ایدی. مونه اول موندی آولاق ییرده ئللە نیندی اوغریلر، ژولیکلر بولوون تصور ایته باشلادی. آنچەسن آلور اوچون اوزن ئوتروب صوغ، طاشلاسەلر، بو قدر عذابلر چیگوب کوتوب اوطرووندن نیندی فائـده چغـاچق ایدی؟ آنڭ کوڭلینه ئللە نیچك اوزغان یازغنه شول باقچەده بولغان بر ایکی جنایت توشدی. کوز آلدنده پچاقلر، ریۋولۋیرلر طوتقان کشیلر کورندیلر، مونه آنی بودیلر، مونه اول بوولدی، طنی بتدی...

اول بولارنڭ خیالغنه ایدکینه اوزن اشاندررغه طرشه ایدی. شولایده آنی تورلی یاقدن قابـلاغان ئللە نیچه تورلی قورقو و خوف تمام دیوانەلاندره یازغان ایدی.

لـکن آنی ئللە نیچه یوز چـاقرملردن مونده، بو یەمسز باقچەغه کیترگان قوت، اوچراشو و کورشو امیدی اول خیاللرنڭ بارسندنده قوتلی ایدی. آنی وعده قیلشدقلری اوشبو اورونده ئولگانچیگه قدر اوطرورغه ئللە نیندی بر کوچ مجبور ایته ایدی. آنی جنلر کیلوب بوو، ژولیکلر چغوب ئوترو، حتی بوتون دنیا عسکرلری طرفندن قوولو بو باقچەدن چغارا آلمیلر ایدی. اول آنتق صولشینه قدر شونك قالاچق، ئولگاندەده اوزینڭ فدائیلگن متفاخرانه اثبات ایتەچك ایدی.

دڭ! دڭ! دڭ!......

ئەنە قالانچەدە ساعت اونبرنی صوقدی. آلارنڭ کورشورگه بیلگولاگان وقتلرندن ایکی ساعت اوتوب کیتکانن آڭلاته طورغان بوطاوشلرنی، ییل - هوانڭ بوزوقلغینه، توننڭ قارانغولغینه قاراميچه هیچ بر خیانتسز احمدنڭ قولاغینه ییتکردی.

بیچارەنڭ چیکدیگی اضطراب، طاتودیغی عذاب نهایتینه کیلوب ییتمش ایدی. حتی آنڭ فکرینڭ بر طرفی آلدانغانلقی بلەن حکم ایتمش، نفسی قایتورغه قصتی باشلامش ایدی. فقط احمد آنڭ بلەن کورشمیچه هیچ بر حرکتنی قابل توگل ایدی. اگر یانینه «اول» کیلمەسه قیامتکه قدرشونده اوطرورغه رضا ایدی. فقط آنڭ کوڭلی نیچکده کیلوب اوزن بو روحانی عذابدن قوتقاراچقینی امید ایته ایدی...

مونه، احمد اوچون بوتون دنیا نعمتلرندن لذتلی اول ساعتلر کیلوب ییتدی. باقچه یاقترغان، هوادن ئللەنیندی بر فرشته توشوب بوتون دنیاغه رحمتن ساچکان، بوتون کشیلر مسعودیت دینگز ینه چومغانلر کبك بولدی.

— آنڭ محبوبەسی یاننده ایدی.

فقط آلار بر برسینه صاریلوب بر مدت هوشسز بولوب طورغاندن صوڭ، محبوبەسی — بو کونده اوزینڭ آلتمش یاشلی بر قارتنڭ تحت نکاحنده ایدکندن خبر بیردی...

ع. د.

اشعار

چداملق هم تلەك.

کیك، تیرەن صولرغه بوز قاتسه رحیمسز قش کیلوب،
آه ایتوب، قایغو یوتوب آق قوش کولندن آیریلور.
کول بویی بر آز یاشارسه، یاز ییتوب، قارلر اریب،
کوزدەگی قایغو بتەر، آق قوش قه یاقتی کون کیلور.
موڭلی آق قوش، موڭلانوب قیلغان تلەك یوق بولمیچه،
آلتی آیدن صوڭ تلاگان نرسەسن کوزی کورر.
بار کشی قیلسه تلەك تڭری گه چن اخلاص ایله،
اویلیمن: «دنیاده بولماس یغلاغان، باری کولور».
قایغی غه کوکرەك ترەب، یاقتی غه کوڭلن اوندەگان،
اویلیمن: «کوڭللی اوجماخنڭ اچن موندوق کورر.»
چن چداملق، چن تلەکدر. یاش کشی گه یول باشی،
ایستەگانن، بوڭا پای قویغان کشی، بیك تیز بولور.

عبدالعزیز مناسبف.

کوز.

بیك آز طوردی منوّر یاز جلی کون و لطیف تونلر
اوتوب کیتدی خدا رحمتینی ساچکان گوزل کونلر
آیرولدوق گوزل جاینك جلی، یومشاق هواسندن
طاغن محروم قالوب کیتدك اصل قوشلر آوازندن.
گویه جنت ایدی قرلر، راحتلك ایدی هر بیرده
ماتور جاینی کوروب کوز هم کوکلده طوبمادی برده.
باری یه‌مسز، باری نورسز اولنلك هم گوزل توشلر
طاغن هیچ قالمادی تورلی موکایوب صایراغان قوشلر.
آغاچلرده تمام نورسز طورالر یه‌ملری کیتکان،
یاشل یافراقلر بارده قوروغان، صارغایوب کیبکان.
شولای هر شی کروب حالدن حاله عمر سوره ایندی
شولای انسانده یاشلکدن دونوب گورگه کره ایندی!.

عارف چقالی

۷ نچی نویابر.

(طولستوی شرفینه).

یوق حقیقت دنیاده هیچ، یوق وفا، یالغز عذاب،
طوغما، اوسمه، کورمه دنیانك یوزن، یه گورگه یات!
مه‌نگی محنت، یوق راحت کون، همه مخلوق اوط، یاوز.
طوغریلقنی بلسه‌ك ئه‌یتمه – باری بر یابلور آوز.
ئه‌ی آدم! واق جانلی مخلوق! نه‌رسه سینك طورمشك؟!
سین سیزلمه‌ی یوق بولاسك بتسه بر طار صولشك...
یه‌شده‌ره‌ك ایزگی تله‌کلر اویلیسك یوققه غنه!
جان اوچا کوکلر یوزنده، کوکلگه اوط قابنا.
اوخشاتوب دنیانی جنت ازلیسك تم، یاقتی کون –
گورده نور، تموغده باقچه ازله‌وی مشکل چینن.

اوسدی مشهور لیف طولستوی زور بنالرده طووب.
یه‌شده نوك چابدی عالمده ایزگی شهرتن قووب.
مه‌نگی تیرگه‌ب دنیانی، اول یغلادی «آدم» یاشن
مظلوم آدملرنی یاقلاب یاکفراوی نه‌ق یه‌شن؛

یارطی عصر طوغریلقنڭ یوقلغن آڭلاندی اول ؛
یاقتیلق دشمانلرینه ایزگی اوقلر آطدی اول .
سوز صابن دوستلقغه اوندەب یازدی قچقردی همان .
بر ایمانی : « ئەلده حقلق یوق وطنده ، طوغماغان » .

بیزدی الوغ قارت جهاندن ، طاشلادی بار دنیاسن !
اوز جانن پاکلەر اوچون اونوتدی قاردەش ، سیمیاسن .
آطدی بر یاڭغه امیدن ، بایلغن ، ملکن ، مالن
تەڭریسینه بیردی ، طابشردی تیرەن عمرن ، جانن .

اما دنیا ئوردی زهر جبل قووب آرتدن آڭا ؛
یاطدی توش کیردی الوغ قارت ، آلدی تەنن جیر ـ آنا .
صوڭغی صولشنده خلقنی قایغروب آلدی جلاب ،
ئولدی باردمسزگه حقدن کوکده پادشاهلق صوراب .

ئەی خلقنڭ کوز نوری ! سین یالطریسڭ ، سونمەدڭ !
اوچدی جانڭ ، اما کوڭلنده خلقنڭ اولمەدڭ !
کوب عصرلر یاد ایتەرلر اسمڭی شادلق بلەن !
بز بورچلی ، سین الوغغه آلداغی حقلق بلەن .

آل تاتارنڭ قوشچغندن « آق سلام ، آنتق سلام » !
مەنگی آوماس ، اما جیلفردەر کوتەرگانڭ ئەلەم !

سعید سونچەلەی .

قوشلرغه .

بوغغەغنه ، ئەی قوشلرم * میندن اورکەرگه طوراسز
راحتلەنوب جرلی بیرڭ * کیرەکمەسکه قورقناسز

مین سزگه هیچ قابقان قویمیم * سزنی طوتو فکرمده یوق
طاوشڭزدن عمری طویمیم * صایراڭزچی ایرکنەیوب .

مین بلەم بیت نیندی آور * لەگوب طورو طوتقنلقده
هوا ، باقچه ، اورمان هم قر * سزگه !... طورماڭز قوللقده .

س . س .

کوڭلیمه .

ایسنه‌مه ایتمك تعالی ، منمه کوکـکه : یرگه بات !
یوم کوزکنی آچما ، ظلمت قابلاسون سین شونده یات!
ایبو سین راضی توگل توسلی بوکار ، طارتیناسن
«مین بله‌م ، بلمك ایچون آشام» دیسکده طناسن
آڭلا کوڭلم یوقفه بورچلما «بلم» دنیاده یوق
دنیاده بلـگان آدم بو کونگه‌چه بولغانده یوق .
نه قدر بلساڭده اصلا چن بلم بولمایاچق
چونکه هر تورلی «بلم» بلمیم‌گه قایتوب قالاچق .
ایتم ایچ خدای یاشرگان دنیادن هر سرینی
بز توشنماسلك چووالتقان ، قابلاغان هر برینی .
آل آنڭچه بولسه بولسون آلغه آل بلمیمنی آل
آلده بلمیم‌نی ایتوب بوشات ، آنڭ آلدینه صال .

ن . دوماوی .

«ایر» یاخود «ایرلك» .

بولماسه خاتون بره‌و ، عادتده آڭا «ایر» دیلر
ایرگه کوکرك کیروب اشلرگه توشه‌لـگان ییر دیلر .
یرده حکمن اجرا ایتکانلر فقط ایرلرگنه
برنی بلمه‌س ، چی نادانلر «ایر» توگل «چیر» لرگنه .
بو محیطدن بی خبر ، کوزسز ، قولاقسز نرسه‌لر
«اوف» دیمه‌وچی جانلیلرکه ، اوستینه طاش به‌رسه‌لر .
بو کشیلر جانلی هیکل ، برسیده بر چن توگل
ایر توگللر ، تیك فقط ذوی اللحی خاتون توگل .
ایر بولو ایچون ، خاتون بولماوچیلق هیچ یتمیدر
چابانا ، چالبار ، بورکار کشینی ایر ایتمیدر .
آرقداشم! ایر بولیم هم چن بولیم دیسه‌ڭ تمام
بل! عالم بول ، مجتهد بول! اجتهاد ایت ، هر زمان .
همت ایت اشله اشکنی ، باشلا ، بتر ، طورمه تیك !
کیلسه‌ده شیطانڭ آلغه ، یوم! کوزکنی کورمه کیت !
همتی ایرنڭ برادر ، طاغ کیسه‌ر هم طاش کیسه‌ر
ایرلگن جویماس ایچون طاغ ، طاش توگل اول . . . کیسه‌ر
لکه تیماس وجدانینه ، قلده بولماس نفسینه
آلداتالماس شیطانیده ، کل سیبه‌ر اول هپسینه .
بول شولای ، بولساڭ قارنداش قول کوته‌رسین بیر طاوش
شونڭ سیندن مینڭ کوته‌م ، الله قوشسه بر «ده‌و» اش .

فیض الرحمن ولییف .
اوفاده مدرسهٔ عالیه طلبه‌سندن .

اوله‌رگه یاتقان آنا .

(فرانسزچه‌دن) .

«یه ، ایسه‌نمی ، یوقسه اولدی؟ زنهار آقرن سویله‌گز ،
بلـکه قصقه بر زمانغه یوقلاغاندر ، بلمه‌بز» . . .
شول آراده بر کشی أیته : «بیر یگزچی بالاسون ،
قویگز هم کوکرا گینه ، کوکرا گنده آغلاسون !»
هم منه الـگه‌ر یوراك تیپکان اورنده بالاسی
آغلیدر باشن قویوب ، اوزلوب ، یوراگی پاره‌سی .
ایندیده اویانماغاچ هم آچماغاچ اول کوزن ـ آه
بارده بتدی ، اولدی . . . سز آنڭ اوچون قیلغز دعا!

عبدالخبیر الرشیدی .

قطعه .

اوغلینڭ واسطه خلقتی اولمقله فقط
آتالق بورچنی ایفا ایده‌مز انسانلر
آتالق بورچی ایی تربیه‌نڭ غیری دگل
یوقسه بر ایشده‌در انسانلر ایله حیوانلر .

ع . صابر .

واذا ما خلا الجبان بارض
طلب الطعن وحده والنزلا .

المتنبی .

حکایه

قویاش قاراب طورا ایدی.

کوزگی طمزق بر کیچ — بر یوزنده‌گی، صولوب زوالغه یوز طوطقان طبیعت گوزللکلرینه، اوزینک توگارا کلگن یوغالتا باشلاغان آی، صالمافغنه قوزغالوب آغوب طورغان فارا بلوطلر آراسندن، صالقون کوڭلسزلك، قایغولی چتقلق بلن قاراب کوله ایدی.

کول بویی ئه‌ره‌مه‌لکدن برماچی باشلی یابالاق، معصوم بالالرنك یوراکلرینه خنجر قاداغان کبك تأثیر ایته طورغان موڭلی و غریب طاوش بلن طنوب طنوب قچقرا؛ اورامنك قرغه چغا طورغان اوچنده‌راق زورغنه، ایسکی بر یورطدن ایکنچی بریسی تگنگار شولای اوق جواب قایتارا ایدی. اول یورطنك طافطا بلن یابقان باشی چروب یاشارگان، پاڭغیلانغان و کوب یری قایرغالانغان آچیلغان ایدی. اورام و طقرق یاقدن، ایسکی قارت طاللر قاناتلری بلن اول اوینی یارطیلاش قابلاب، گویا قزغانوب، حمایه قیلوب طورا ایدیلر.

مونه شوشی اوینك ایچنده بر قارت، حکایه سویلی، ایکی کشی طڭلیلر.

قارت، کوزلکلرین توزه‌ته توزه‌ته، ترزه آلدنده‌غی، قاراڭغولق ایچنده کورنور کورنماسکنه قوزغالوب طورغان، یاپراقسز طال چبقلرینه قاراب حکایه‌سن شولای باشلاغان ایدی:

— بورون زمانلرده، «ایدل» نك تاب قرینده، بولغان بر شهر.

کوب زمانلر کوب یللر اول شهر، کوب شهرلرگه، خانی، کوب خان و اولکه‌لرگه باش بولوب حکم سوروب کیلگان. کوب بکلر، کوب کنازلر یراق یرلردن کیلوب یاپراق کبك قالتراب خان‌نك تختی قارشینه تز جوگه ودان (ویرگو) تولوب کیته بولغانلر. مشرق بلن مغرب آراسنده خان‌نك فرمانلری خلق کوڭلنده تسبیح اورنینه یورگان. خان‌نك آزغنه آچوی‌ده خلقنی قایغوغه، فکرگه توشورگان، آزغنه آچیلوب کولومسره‌وی خلقنی شادلاندرغان کولدرگان.

بر وقت خان حضرت قارتایوب اجل توشاگینه یاطقاچ اوزندن صوڭ تخت ایه‌سی بولاچق اوغلی شهزاده‌نی چاقروب کوب وصیتلر آیتکان. آقتقده:

— «مینم کبك طوررغه طرش! اوزڭده خورلق کورمازسڭ، خلقڭده بختلی بولور» دیگان.

شهزاده طشندن:

— «یارار، طرشرمن ...» دیسه‌ده، ایچندن بولای اویلاغان: «یوق! مینی آلدی آلمازسڭ... سینڭ کبك طوررغه ایمش! سینڭ عمرڭ بیك قزقسز اوتدی بیت. سین طنچلق، راحتنك نی ایکانن‌ده بلمدڭ، ایرته‌دن کیچکه حدلی همان فرمانلرده، حکملر چغاروب، برده بتمی طورغان دعوا، نزاعلر آیروب باشڭ أیل‌نوب چغا ایدی. حالبوکه اول اشلرنی وزیرلرده بیك یخشی بولدرالالر. یوق، مین اوزم بلگانچه‌راك طوررغه نیتم ..»

خان حضرت اولگان. خلق یدی کون ماتم طوطقان.

یاش خان تختکه چقفان. خلق قرق کون، قرق تون بیرام یاصاغان.

قرق کوندن صوڭ، یاش خان وزیرلرین قارشوسینه چاقرغان.

— «پدر عزیزمز خان حضرتلری الله‌نڭ رحمتنده بولسون، قارت کشی ایدی... دیگان —: شونڭ ایچون کشی قدرن بلمه‌ویده عجب توگل. اول‌سزگه اوشانمینچه همه اشلرنی اوزی قاری، اوزی تیکشره ایدی. اول‌اشی بلن بردن اوزن اوزی بتره، ایکنچیدن سزنی کیمسته ایدی. مونه سزگه مهرم! کرکلی فرمانلر، تیوشلی حکملرنی اوزڭز باشقارڭز یخشیلاب. آندی

موندی اوکفایسزلق بولغانده میکا عرض ایتارسز.»

باری... آی اوته، کون اوته، یل اوته‌ــ وزیرلر اش باشقارا، خان حضرت «اوزی بلگانچه» وقت اوتکاره باشلی.

خان سرایی تورلی زینتلر بلن شداد اوجماخنه بیورشمازلك بر حالگه کیتره. مونده کوندزلری چین قاتانی سالکونمازلك بر سکونت و آور یوقو حکم سوروب کیچه‌لری عیش، عشرت، جر کوی، سرنای گرنای طاوشلری یاکغراب گرله‌ب هواغه چغا... اول، آلتون کبك صاری، مرجان کبك قزیل، زمرد کبك یاشل توسده شرابلر بلور قدحلر آرقلی دریا کبك آغا. اول، نیچه‌مه یوزله‌ب بلغار، فرس، روم دلبرلری خان‌نك قارشوسنده صف صف تزلوب بارم آچیق کویی‌ساز چیرته، محبت شعرلری‌سویلیلر.... تیرا کارده بلبل‌لر صایری، مرمر شادروانلر ینجو کبك صولر آطوب طورالر.

خان‌نك مخصوص آدملری شهر شهر گیزوب قایدا بر ماطور دلبر بارلغن بلسه‌لر حاضر سرایغه خبر بیره‌لر. اوزاق زمان‌نك تیزنده «اول»، سرایده بولنورغه تیوشلی بولا...

شولای ایتوب خان اوزی بلگانچه طورا، وزیرلر اش باشقارالر...

بر وقت وزیرلر، عسکر باشلقلری بیك مضطرب روشده خان‌نك حضورینه کروب، ئلوکدن ویرگو توله‌ب کیلگان کنازلرنك توله‌ودن طوقتالغانلقلرین عرض ایته‌لر.

ــ بزگه خورلق، ذلت بو! خان حضرتلری امر ایتسه‌لر صوغش آچامز! دیلر.

خان یوقوسرابقنه:

ــ «مین اشنی سزگه طابشرغان ایدم ایچ.. صوغشسا‌کز صوغشورسز شول... ئیبو آلای بولغانلق صوغشو تیوش..» دی‌ده آغزین کیکوف آچوب اوزونقنه ایسناب آلا. شوندن تگیلرنك‌ده قایسی برلری چیتکه بورلوب آغزلارین قابلابغنه ایسنیلر..

. . . .

خان‌نك عسکری بو صوغشدن چیکلوب قایقا.

مونه شوندن صوك خانلقك قوت وشوکتی کیمی باشلی. بعض بکلر، میرزالر خانلقنی طانیمی مستقل حرکت ایته باشیلر. خانلقغه تابع بولغانلریده خیانت، رشوت، غصب بلن خلقنك جانن قیالر. شونك اوستنه خلق آراسنده تورلی خبرلر طارالا باشلی: گویا خان نی وزیرلر بیکله‌ب طوتالر ایمش؛ گویا اول خسته ایمش؛ گویا اول اولیا بولغان ایمش؛ گویا اول اولگان ایمش‌ده آنی خلققه بلدرمیلر ایمش... عین زمانده خان جنابلری انواع نازنین دلبرلر بلن عیش عشرت قیلوب سرمست اولارق بو حاللرنك هیچ برسندن خبرسز، آسوده وبی پروا یاطا...

شولای ایتوب خانلق آخر عمرین سوره ایدی..

خان‌نك آتاسی زمانه‌سندن اوق خان مسجدنده مؤذن بولوب کیلگان سکسان یاشلك قارت مؤذن کون صاین ایرته نمازینه اذان ایتورگه مناره‌غه چقغانده همان خان سرایندن صوکغی جر نغمه‌لری، صوکغی ساز آققوردلری چالنغانلق ایشتله ایدی. شول آقتق آققوردلر کوینه قویاش باطوشنده بر ابلیس شادلانا کوله... قویاش قالقوشنده بر فرشته قایغورا، یغلی ایدی...

طلسملی دیه‌رلك گوزل، آی یاقتیلی بر کیچ، سرایده عادتی روشده عشرت مجلسی باشلانغان ایدی. لکن بو «مجلس» فوق‌العاده روشده بتدی. همده بتونله‌یگه...

بو کیچه سرایغه نیندیدر فقیر بر پوچماقدن یتیمه بر قز کیتردیلر. یتیمه بر بلغار قزی. آنك حسن وجمالی قارشوشنده روم، فرس دلبرلری قویاش یاقتیسنده یوغالغان یولدزلر کبك بولوب قالدیلر. اول اوزی صاکفراو وتلسز ایدی. آنك نور قدر لطیف بر جسمی بلن تکرینك القا ایتکان روح پاکی، گویا که علویتدن بر تمثال ایدی. عصمتدن تمثل ایتکان وجود دلرباسی گویا که کون اسرارینی ادراکدن عاجزلگی ایچون هر لحظه‌ده معذب ومضطرب ایدی...

قدحلر أیلنه، سازلر چالونا، شعرلر، لطیفه‌لر سویلنه، بوزلەب جاریه ببی سیکره . . . بو مسکین قز ایسه بر نیگه قارامی یغلی قایغورا ایدی.

«غیرتلی» خان آنی اوز یانینه اوطورتقان، بر، آچوی بلن قورقوتا، بر، یومشاقلق بلن بواطا . . . اما بوهمان یغلی. چقارغه، کیتارگه تلی . .

شولای ایتوب مجلس طاڭ وقتلرینه حدلی صوزیلا. بر وقت مجلس طاراتورغه امر بولا، جاریه‌لر، جرچیلر، اویونچیلر صف صف تزولوب طارالا باشلی. خان هم ئلیگی قزغه حرم بوامه‌سینه کررگه اشارت ایتوب قول صالا . . .

مونه شول وقت کوتولمگان عجایبلی بر واقعه بولا: تلسز قز بیك آچی طاوش بلن ئلله‌نی قچقراده أیله‌نوب په‌چ! ایتدروب خان‌نڭ بیتنه توکره!

. . . .

طاڭ یاقتىرغاچ قارت مؤذن ایرته نمازینه اذان اینورگه دیب مناره‌غه چیغا؛ تیره یاقغه قاراسه - ایسی‌ده کیته! شهرنڭ یاق یاغنده توفراق کبك دشمان عسکری . . . تیره یاقده، یراقلرده، دشمان عسکری خراب ایتوب یاندروب کیلگان آول، شهرلر خرابه حالنده توته‌ب پصقوب یاطالر . . . شهر اوستنده ئال نیندی زور زور قارا قوشلر، قارغه‌لر نیدر کونکان توسلی اوچونوب یوریلر . . . توبن قاراسه، خان سرایی آلدنده بر قزنی آصالر . . .

اول آقتق کوچن طوپلاب:

ـ الله اکبر، الله اکبر! دیب قچقروب غایت موڭلی طاوش بلن اذان أیته باشلی . . . آنڭ غایتن آچی وموڭلی طاوشی یراق صحرالرغه یاڭغراب اوزایوب کیته . . اول اوزبده بو موڭ و زارلی طاوشقه طاقت طوتا آلمی، اذان‌نی بترگه آقروب آقروب یغلی باشلی . . . یغلی یغلی ایسی آوا، هوشسز قالا . . .

. . . ایرته نماز اوقولمی؛ دشمان عسکری شهرنی باصا وبرنیچه ساعت ایچنده یر بلن تیگز یاصی، خراب ایته . . .

شولوق قویاش، شرقدن باش کوتاروب بو دهشتلی منظره‌نی قاراب طورا . . . ش. ك.

لطائف

۱۰۹

بر یکیت، اورامدن اوتوب واروچی بای قیافتنده کیونمش آدمنڭ قارشوسینه چیقوب بیش صوم آقچه بورچ صورمش. بای ایسه بوڭا: «بن سنی تانومیم، شونڭ ایچون بورچ ویررگه قدرتمدن یتمی» دیدیکنده یکیت: «ویرسه‌ڭ تانومادیغڭ حالده ویررسڭ، تانور اولسه‌ڭ اول وقت ویرمك احتمالڭ یوقدر!» دیمش.

۱۱۰

فرانسز محررلرندن برینڭ «فکر» اسملی کتابنی مصادره ایتمك حقنده حکومت طرفندن هر بر غوبیرنالرغه کاغد یازلمشیدی. بوڭا قارشو غوبیرناطورلردن بری، حکومتکه: «بنم غوبیرنامده هیچ آدمده فکر یوق» دیه جواب یبارمشدر.

محرری: رضاء الدین بن فخر الدین.
ناشرلری: محمدشاکر و محمدذاکر رامیفلر

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакція журн. „ШУРО“.

آبونه بدلی: سنه‌لك ۸، آلتی آیلق ۲ روبله ۶۰ کاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:
سنه‌لك ۹، آلتی آیلق ۴ روبله ۶۰ کاپك در.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ“ ОРЕНБУРГЪ.
اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.